

การขัดเกลาทางสังคมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนของญี่ปุ่น*

ภาณี รูปสม **

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นในประเทศไทย : กรณีศึกษาสถานศึกษาก่อนวัยเรียนกวางน้อยและสถานศึกษาก่อนวัยเรียนแฮมสเตอร์ โดย มณีนรัตน์ ไพโรจน์ไชยกุล สาขาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2544

ทรัพยากรบุคคลถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาใดๆ ในโลก ในความหมายระดับประเทศนอกเหนือจากทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ทรัพยากรบุคคลมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ประเทศญี่ปุ่นถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีทรัพยากรจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรอันหนาแน่นในประเทศ แต่ด้วยการให้ความสำคัญในการสร้างทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ให้มีคุณภาพ ทำให้ประเทศพัฒนาอยู่ในระดับแถวหน้าอย่างทำทนาย เอกลักษณะของคนญี่ปุ่น คือ เป็นคนสุภาพ อ่อนน้อม ถ่อมตน ชยัน ตรงต่อเวลา มีความมานะพยายาม อดทน มีระเบียบวินัยสูง มีประสิทธิภาพในการทำงาน ฯลฯ วัฒนธรรมดังกล่าวเกิดขึ้นกับคนญี่ปุ่นได้อย่างไร นักมนุษยวิทยาให้คำตอบว่า เกิดจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ การสอนในโรงเรียน การเลี้ยงดูแบบกลุ่ม หลักทางศาสนา และการสอนผ่านสื่อมากกว่าเกิดจากพันธุกรรมหรือความบังเอิญ (Mc Neil, 1969) นักจิตวิทยาเช่น Erikson (1968) ตอบว่าเกิดจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในลักษณะต่างๆ ตั้งแต่ในวัยเด็กตอนต้นและค่อยพัฒนา ลักษณะนิสัยจนเกิดเป็นบุคลิกภาพประจำตัวในวัยผู้ใหญ่ ดังนั้นรูปแบบการขัดเกลาทางสังคมที่กระทำต่อเด็กมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตประสบการณ์ที่เด็กได้รับและจะเป็นรากฐานการเรียนรู้เพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน การปรับสภาพแวดล้อมทางการศึกษา สำหรับเด็ก และเยาวชนเป็นเรื่องที่สำคัญของประเทศ จากผลการศึกษาของมณีนรัตน์ ไพโรจน์ไชยกุล นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2543 เรื่องกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นในประเทศไทย : กรณีศึกษา สถานศึกษาก่อนวัยเรียนกวางน้อย และสถานศึกษาก่อนวัยเรียนแฮมสเตอร์ ผู้วิจัยได้ให้รายละเอียด

* คัดตัดตอนจาววิทยานิพนธ์ เรื่อง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นในประเทศไทย :

กรณีศึกษาสถานศึกษาก่อนวัยเรียนกวางน้อยและสถานศึกษาก่อนวัยเรียนแฮมสเตอร์

** เจ้าหน้าที่วิจัย สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การขัดเกลาทางสังคมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนของญี่ปุ่น ได้ค่อนข้างครบถ้วน โดยการเดินทางไปศึกษาวิจัยข้อมูลเบื้องต้น ในประเทศญี่ปุ่น และ ใช้กรณีศึกษาสถานศึกษาก่อนวัยเรียนกวางน้อย และสถานศึกษาวัยเรียนแฮมสเตอร์ ซึ่งเป็นสถานศึกษาก่อนวัยเรียนของญี่ปุ่น 2 แห่งในประเทศไทย จากทั้งหมด 12 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนถนนสุขุมวิท ตั้งแต่ซอย 25-61

มูลเหตุที่นำผลการวิจัยชิ้นนี้มาเสนอ ด้วยเห็นว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ ส่วนที่ดีหรือส่วนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยก็น่าจะนำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการจัดระบบการเรียน การสอน หรือการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนการสอน ของสถานศึกษาก่อนวัยเรียน หรือการศึกษาในระดับอื่น ๆ ในประเทศไทย อีกทั้งบางส่วนของผลการวิจัย เห็นว่าคนไทยควรรับรู้ เพื่อแยกสรรค ส่วนที่เหมาะสมมาใช้ในการขัดเกลา หรือปลูกฝังค่านิยม ขนบธรรมเนียมที่ดีให้กับเด็กและเยาวชนไทยได้

ค่านิยม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับเด็กของคนญี่ปุ่น

คนญี่ปุ่นมองว่า "เด็ก" เป็นสิ่งมีค่ามาก ในอดีตประชากรญี่ปุ่นมากกว่าร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งต้องอาศัยแรงงานจำนวนมาก อีกทั้งการแพทย์ก็ยังไม่เจริญก้าวหน้าอัตราการรอดของเด็กเกิดใหม่จึงอยู่ในระดับที่ต่ำ ดังนั้นคนโบราณจึงนิยมมีลูกหลายคนเพื่อมาช่วยกิจกรรมการผลิตของครอบครัว นอกจากนี้ตามแนวคิดระบบครอบครัวดั้งเดิมของญี่ปุ่น การมีลูกหมายถึง การมีผู้สืบทอดวงศ์ตระกูลทำให้ครอบครัวดำรงต่อไป การมีลูกสำคัญขนาดที่ว่า หากหญิงใดไม่สามารถให้กำเนิดลูกได้จะต้องยอมทนให้สามีไปแต่งงานใหม่เพื่อหาลูกสืบสกุลต่อไป ดังนั้น ลูกจึงเป็นผู้ทำให้สถานภาพของแม่มั่นคงขึ้น และยังเป็นตัวประสานพ่อแม่ให้เป็นครอบครัวเดียวกันทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

อย่างไรก็ตาม จากสถิติของสำนักงานสถิติแห่งชาติญี่ปุ่นในปี 1995 พบว่า ครอบครัวญี่ปุ่นปัจจุบันส่วนใหญ่นิยมมีลูกน้อยลง คือ มีครอบครัวที่ไม่มีลูกเลยร้อยละ 66.7 % ครอบครัวที่มีลูกมีร้อยละ 33.3 ในจำนวนนี้มีครอบครัวที่มีลูก 2 คนมากที่สุด (ร้อยละ 14.4) ซึ่งใกล้เคียงกับครอบครัวที่มีลูก 1 คน (ร้อยละ 13.5) ครอบครัวที่มีลูก 3 คนและ 4 คน มีร้อยละ 4.6 และร้อยละ 0.6 % ตามลำดับ ครอบครัวญี่ปุ่นเฉลี่ยแล้วมีลูก 1.78 ต่อครอบครัว) จึงมีการชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างสังคมญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไป สังคมญี่ปุ่นกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม การมีลูกเพื่อมาเป็นแรงงานของครอบครัวจึงลดความสำคัญลง ครอบครัวส่วนใหญ่กลายเป็นครอบครัวเดียวที่อยู่กันเพียงสามีภรรยาหรือพ่อแม่กับลูกเพียง 1-2 คนและหันมานิยมการมีลูกน้อยแต่ให้มีคุณภาพ กล่าวคือ เด็กคือศูนย์กลางการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัว พ่อบ้านทำงานหนักเพื่อหาเงินมาให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูลูกที่เพิ่มสูงขึ้น แม่บ้านส่วนใหญ่ก็ลาออกจากงานมาทุ่มเทให้การเลี้ยงดูลูกอย่างเต็มที่

ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับเด็กนั้น เริ่มตั้งแต่เด็กเกิดมาได้เพียง 2-3 วัน ก็จะมีพิธีอาบน้ำเพื่อชำระล้างความสกปรกจากการเกิด ตามด้วยพิธีการตั้งชื่อให้เด็กที่มีอายุครบ 7 วันเรียกว่า พิธีนะซึเคะอิไว (nazuke iwai) หลังจากนั้นเมื่อเด็กอายุครบหนึ่งเดือนพ่อแม่จะพาเด็กไปทำพิธีขอพรที่ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน เมื่อเด็กอายุครบ 100 วัน เด็กจะได้รับประทานอาหารวันเกิด ครอบรอบ 1 ขวบ เรียกว่า สะทซึทันโจ (hatsutanjo) แล้วตามด้วยพิธีคะมิโอคิ (kami oki) ซึ่งเป็นการสวมวิกผมสีขาวให้เด็ก 3 ขวบ และอธิฐานขอพรให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรงอายุยืนยาว สำหรับเด็กชายจะเข้าพิธีสะคะมะงิ (hakamagi) เมื่ออายุได้ 5 ขวบ ในพิธีนี้เด็กจะได้ใส่กางเกงที่เรียกว่า สะคะมะ เป็นครั้งแรก สถานภาพของเด็กเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อเด็กมีอายุ 6 ขวบ เด็กจะได้รับการยอมรับเข้าเป็นสมาชิกของหมู่บ้านอย่างเป็นทางการและเริ่มเข้าร่วมกิจกรรมในครอบครัวทั้งกิจกรรมภายในบ้านและกิจกรรมด้านการผลิต สำหรับเด็กหญิงจะมีพิธีโอบิโทคิ (obitoki) หรือเรียกอีกอย่างว่า โอบินะโอะชิ (obi maoshi) ซึ่งเด็กจะได้รับอนุญาตให้ใช้ผ้าคาดเอวชุดกิโมโนแบบโอบิ ได้เป็นครั้งแรก จากเดิมที่เคยใช้ทซึเคะฮิโมะ (tsukehimo) ซึ่งเป็นสายคาดเอวแบบง่าย ๆ

จากแนวคิดเกี่ยวกับเด็กของคนญี่ปุ่นดังกล่าว นอกจากสะท้อนให้เห็นความเชื่อในเรื่องสถานะทางจิตวิญญาณที่ไม่มั่นคงของเด็กและเด็กเป็นผู้บริสุทธิ์ดั่งผ้าขาวแล้ว ยังเป็นการยืนยันได้ว่า เด็กคือสิ่งล้ำค่ายิ่งของครอบครัวและสังคม จึงมีความพยายามส่งเสริมให้คนญี่ปุ่นมีลูกและกระทำการต่างๆ ให้เกิดความ เป็นสิริมงคลแก่เด็กผู้เกิดมา

ภาพลักษณ์ของเด็กที่พึงปรารถนาในสังคม

ลักษณะของเด็กที่พึงปรารถนาหรือเด็กดีในแต่ละสังคมจะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานและวัฒนธรรมของสังคมนั้น การได้ภาพลักษณ์ของเด็กดีของสังคมญี่ปุ่น จะเป็นแนวทางทำให้ทราบว่า สังคมญี่ปุ่นต้องการสมาชิกของสังคมลักษณะใด และด้วยเหตุที่โรงเรียนคือผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมสังคมนั้น ภาพลักษณ์เด็กดีในสังคมจึงเป็นแนวทางทำให้ทราบว่า สถานศึกษาก่อนวัยเรียนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคมต้องการขัดเกลาเด็กเรื่องใด

มีผู้ให้ความหมายของเด็กที่พึงปรารถนาหรือเด็กดีของสังคมญี่ปุ่นไว้แตกต่างกัน เช่น Rohlen กล่าวว่า เด็กดี หมายถึง เด็กที่ มองโลกในแง่ดี ยอมรับสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะคำชี้แนะของผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตาม เด็กในอุดมคติของญี่ปุ่นไม่จำเป็นต้องอยู่ในความควบคุมตลอดเวลา Tobin, Wu, Davidson ชี้ว่า เด็กที่พึงประสงค์ของญี่ปุ่น คือเด็กที่มีความสมดุลในตัว อันหมายถึง เด็กที่สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้ เข้ากับการควบคุมและความรู้สึกได้อย่างง่ายดาย ลักษณะเด็กดีที่กล่าวมานี้ คล้ายกับภาพของเด็กดีจากงานของ Peak และของ Toshiyuki ที่กล่าวว่าเด็กดี หมายถึง เด็กที่รู้จักกาลเทศะ คือรู้ว่าเวลาใด

สามารถเล่นได้และเวลาใดควรสำรวจ นอกจากนี้ เด็กดีตามทัศนะของ Toshiyuki ยังต้องเป็นเด็กที่สดใส ร่าเริง มีชีวิตชีวา มีความเป็นธรรมชาติและช่างคิดช่างทำ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ภาพของเด็กดีในสังคมญี่ปุ่น ได้แก่ เด็กที่เรียบร้อย มีความสุขุม เยือกเย็น มีมารยาท แต่มีความกระฉับกระเฉงกระตือรือร้นในการทำงาน มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ วานอน

สอนง่าย เข้าใจและยอมรับสิ่งที่ผู้ใหญ่สอน ในขณะเดียวกันก็ยังคงสดใส ร่าเริง ทำตัวสมเป็นเด็ก รู้จักกาลเทศะคือรู้จักแยกแยะว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีความอดทนเพียรพยายาม มีจิตใจแน่วแน่ที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน รู้จักพิจารณาการกระทำของตนเอง รู้จักการพึ่งพาอาศัยผู้อื่น และมีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ

ภาพเด็กญี่ปุ่นก่อนวัยเรียน

เอกลักษณ์วัฒนธรรมทางสังคมของคนญี่ปุ่น

คนญี่ปุ่นได้ชื่อว่ามีไหวพริบการเปลี่ยนแปลงสภาพภายนอก เมื่อดูจากภายนอกแล้วเราอาจจะมองญี่ปุ่นว่ามีลักษณะบางอย่างเหมือนกับชาติตะวันตก แต่นั่นก็คือปรากฏการณ์เพียงภายนอกเท่านั้น ความเจริญที่เรามองเห็นนั้นเป็นความเจริญทางเทคโนโลยีที่ญี่ปุ่นได้รับมาจากชาติตะวันตกอย่างเต็มตัว แต่มีการนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของตน สินค้าทางอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้รับการยอมรับและแพร่หลายกันโดยทั่วไป ที่อยู่อาศัยในโตเกียวหรือในเมืองใหญ่ๆ มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากนครหลวงของชาติต่างๆ ทั่วโลก อย่างไรก็ตาม แม้สภาพการดำเนินชีวิตของคนญี่ปุ่นในปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกอยู่มาก แต่หากมองให้ลึกซึ้งแล้วจะพบว่าคนญี่ปุ่นยังคงวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของตนอยู่หลายด้านด้วยกัน เอกลักษณ์วัฒนธรรมนี้เองที่เป็นตัวกำหนดให้คนญี่ปุ่นคิดและแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนในสังคมอื่นๆ ในส่วนนี้เป็นการสรุปลักษณะประจำชาติที่โดดเด่นของคนญี่ปุ่นที่อาจกล่าวได้ว่าลักษณะเหล่านี้ได้กลายเป็นวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของคนญี่ปุ่นไปแล้ว หากเราได้ภาพของเอกลักษณ์วัฒนธรรมของสังคมญี่ปุ่นแล้ว ก็จะทำให้เรา

ได้ภาพของบุคคลที่พึงปรารถนาของสังคมญี่ปุ่น และการได้ภาพของบุคคลที่พึงปรารถนาของสังคม ก็จะทำให้เราทราบว่าคนญี่ปุ่นต้องการสอนเด็กให้มีลักษณะเช่นใดด้วย

วัฒนธรรมรวมกลุ่ม

ลักษณะเด่นที่สุดของคนญี่ปุ่น ที่เป็นที่ยกย่องกันในกลุ่มนักวิชาการและผู้สนใจศึกษาญี่ปุ่นลักษณะแรก คือ การเป็นชาติที่ชอบรวมตัวกันเป็นกลุ่มมากกว่าที่จะอยู่เป็นอิสระโดยลำพัง คนญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญแก่กลุ่มของตนเองมากและมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ดังนั้นคนญี่ปุ่นจึงชอบทำอะไรอยู่ภายใต้กรอบบรรทัดฐานของกลุ่มหรือสังคมส่วนใหญ่ เช่น การแต่งกาย ความประพฤติ และการใช้ชีวิต

เหตุใดคนญี่ปุ่นจึงเรียกร้องความเป็นกลุ่มอยู่ตลอดเวลา เกี่ยวกับเรื่องนี้ โดอิ ทะเคะโอะ จิตแพทย์ชาวญี่ปุ่นวิเคราะห์ว่า เนื่องจากวิธีการเลี้ยงดูของแม่ญี่ปุ่นที่อยู่กับลูกตลอดเวลาและคอยตอบสนองความต้องการของลูกในทุกเรื่อง ทำให้ความรู้สึกต้องการพึ่งพาผู้อื่นได้รับการพัฒนามาเป็นความต้องการที่จะอยู่รวมกลุ่มกับผู้อื่นเพื่อจะได้พึ่งพาอาศัยกันในโลกสังคมภายนอก นักวิชาการบางท่าน เช่น ยูพา คลังสุวรรณ ให้เหตุผลว่าเป็นเพราะลักษณะทางกายภาพของประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากญี่ปุ่นมีพื้นที่อาศัยน้อย แออัด มีภูเขามาก เป็นเมืองหนาว ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและมีภัยธรรมชาติที่รุนแรงเสมอ ทำให้ต้องพักอาศัยอยู่รวมกันหลายคนในบ้านที่กันด้วยกระดาษบางๆ เป็นเหตุให้ต้องอยู่รวมกันด้วยความอดทนและเห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และส่งผลต่อการสร้างนิสัยการชอบทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม

การรวมกลุ่มและการพึ่งพาของคนญี่ปุ่นนั้นดำเนินไปตามเงื่อนไขของการแบ่งแยกความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมเป็น “คนใน” (uchi) และ “คนนอก” (soto) กลุ่มของคนญี่ปุ่นจะเกิดการรวมกันของคนใน ซึ่งหมายถึง คนภายในครอบครัวและญาติพี่น้องเป็นลำดับแรก จากนั้นหมายถึงคนที่มีถิ่นฐานบ้านเกิดเดียวกันกับตน เพื่อนนักเรียน คนในวงการอาชีพเดียวกัน สมาชิกของสโมสรหรือสมาคมเดียวกัน คนที่มีความสนใจเหมือน ๆ กัน และอื่น ๆ ตามลำดับ คนญี่ปุ่นแต่ละคน จึงเป็นคนของกลุ่มต่าง ๆ หลายกลุ่ม และปฏิบัติตนต่อสมาชิกของกลุ่มอื่นที่เรียกว่า คนนอก (soto) ด้วยวิธีการซึ่งต่างจากที่ปฏิบัติต่อคนในกลุ่มของตนอย่างสิ้นเชิง โดยปกติคนญี่ปุ่นจะปฏิบัติต่อคนในกลุ่ม (uchi) และคนนอกกลุ่ม (soto) ต่างกัน เรียกต่างกัน แสดงความใกล้ชิดสนิทสนมต่างกันและใช้ภาษาที่ต่างกัน คนญี่ปุ่นจะใช้ภาษาสุภาพถ่อมตนและเป็นทางการต่อคนนอกเพื่อแสดงให้เห็นถึงระดับความสัมพันธ์ที่ห่างไกลกัน ขณะเดียวกันการใช้ภาษากับคนในจะเป็นกันเองและสุภาพน้อยกว่าเพื่อแสดงความสนิทสนม ดังนั้นการที่คนญี่ปุ่นยิ่งสุภาพมากเท่าไรหรือไม่สุภาพเลยแสดงให้เห็นว่าเขาก็ยิ่งเห็นเราเป็นคนนอกไกลจากตัวเขามากเท่านั้น

คุณสมบัติของการเป็นคนญี่ปุ่นที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่นคือ ต้องเป็นผู้ที่สามารถอยู่ในกลุ่ม และปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มได้ มีความเคารพซึ่งกันและกัน เข้าอกเข้าใจผู้อื่น คำนึงถึงจิตใจผู้อื่น ไม่แสดงความเก่งกล้าเพียงผู้เดียว คอยช่วยเหลือคนในกลุ่ม โดยเฉพาะการอุทิศตนเสียสละและจงรักภักดี ต่อกลุ่ม ความจงรักภักดีของคนญี่ปุ่น มีส่วนผลักดันให้คนญี่ปุ่นเป็นคนทำอะไรทำจริงและสุดความสามารถ ทำให้คนญี่ปุ่นได้ชื่อว่าเป็นคนขยันขันแข็ง จริงจังกับงาน และรับผิดชอบงานและหน้าที่ของตน อย่างดีที่สุดใน ความรับผิดชอบของคนบางคนจึงถึงกับเอาชีวิตของตนเป็นเดิมพัน ดังจะเห็นได้ว่ามีชาว ญี่ปุ่นฆ่าตัวตายเป็นจำนวนมาก เมื่อทำงานพลาดจนทำให้งานของบริษัทเสียหายหรือทำให้บริษัทเสียชื่อ ทั้งนี้เนื่องจากความรู้สึกผิดของคนญี่ปุ่นจะมีลักษณะพิเศษ คือ จะแสดงออกมาอย่างรุนแรงต่อเมื่อรู้สึกว่า ตนเองกระทำการสิ่งที่เป็นการทรยศต่อกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ หรือเป็นการทรยศต่อความไว้วางใจที่กลุ่มมอบให้ การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มอย่างเหนียวแน่นและความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อกลุ่ม ทำให้ภายในกลุ่มของคน ญี่ปุ่นมีความสามัคคีประเทศญี่ปุ่นจึงมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่า แม้ญี่ปุ่นจะบาดเจ็บ จากการแพ้สงคราม แต่สามารถฟื้นฟูประเทศจนกลายเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจได้ในเวลาอันรวดเร็ว

ในทางกลับกันวัฒนธรรมรวมกลุ่มก็ก่อให้เกิดจุดด้อยของสังคม เช่น ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น เนื่องจากคนญี่ปุ่นถือว่าตนมีสังกัดแน่นอนไม่จำเป็นต้องขึ้นกับใครอีก จึงทำให้การสร้างมิตรภาพกับคน ญี่ปุ่นนั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างต้องใช้เวลาาน แต่หากได้ปลูกฝังมิตรภาพกันแล้วมิตรภาพนั้นจะมั่นคงตลอดไป นอกจากนี้ เมื่อสังคมญี่ปุ่นกลายเป็นเหมือนโรงงานอุตสาหกรรมที่มีเครื่องจักรที่ผลิตคนในสังคม ให้ออกมาเป็นพิมพ์เดียวกัน ทุกคนต้องปฏิบัติตามวินัยของสังคมที่เหนียวแน่น คนที่แตกต่างไปจากคนอื่น จึงถูกแปลกแยกหรือถูกรังแก (ijime) เช่น ผู้ที่ย้ายที่ทำงานใหม่ ผู้ที่ไม่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน หรือภรรยาที่หย่าร้างกับสามีที่ไม่ดี ในโรงเรียนเองเด็กที่เพิ่งย้ายมาใหม่หรือมีลักษณะผิดแผกจากเด็กทั่วไป จะถูกเพื่อนแกล้งเป็นกลุ่มซึ่งกลายเป็นปัญหาที่มีผลกว้างขวาง แม้ว่าปัญหาการรังแกในหมู่เด็กนักเรียน พบได้ทั่วทุกประเทศไม่ว่าแม้แต่ไทย แต่ข้อที่น่าสังเกตสำหรับกรณีญี่ปุ่นก็คือ ปัญหานี้มีขอบเขต กว้างขวางรุนแรงเป็นพิเศษ และที่สำคัญก็คือปัญหานี้เกี่ยวโยงอย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรมสังคมญี่ปุ่นที่ ยึดติดกลุ่มสูงซึ่งก่อให้เกิดค่านิยมที่เน้นการทำตามกันและระบบการศึกษาที่มุ่งการแข่งขันเพื่อการสอบเข้า อย่างเอาเป็นเอาตาย ทางออกของผู้ถูกรังแกก็คือ การพยายามทำตัวให้เหมือนกลุ่มให้มากที่สุด มิฉะนั้น บุคคลนั้นก็จะถูกรังแกตลอดไป

นอกจากนี้เงื่อนไขการรวมกลุ่มที่ต้องเคารพซึ่งกันและกัน คล้อยตามกัน หลีกเลียงความขัดแย้ง และไม่ทำเด่นแต่ผู้เดียว ทำให้การเสนอความเห็นต้องลดความต้องการส่วนตนลงอย่างมาก ทำให้ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ เป็นการอุดรั้งความคิดที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อยากรักก็ตาม แม้ คนญี่ปุ่นจะต้องสูญเสียความเป็นตัวตนไปเมื่ออยู่ในกลุ่มและมีผลได้เสียไม่ตรงกับกลุ่ม ความอึดอัดอัน

เนื่องมาจากการขาดความเป็นตัวของตัวเองจะหายไปเพราะความรู้สึกอย่างสังกัดกลุ่มรุนแรงกว่า เรื่องร้ายแรงที่สุดสำหรับคนญี่ปุ่น คือการสูญเสียโลกที่จะให้ตัวเองสังกัดมากกว่าการได้สังกัดกลุ่มและสูญเสียความเป็นตัวเองไป เพราะการไม่มีกลุ่มสังกัดหมายถึงการขาดหลักชีวิต ทำให้คนญี่ปุ่นไม่สามารถมีชีวิตอยู่อย่างมนุษย์ที่แท้จริงได้

วัฒนธรรมใจประสานใจ (ishindenshi)¹

ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นว่าลักษณะเด่นของคนญี่ปุ่นคือการรวมกลุ่มซึ่งเรียกร่องความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้เกิดการทำอะไรตามๆ กัน เมื่อจะเสนอความคิดเห็นอะไรต้องคอยคิดว่าคนในกลุ่มจะมีความรู้สึกตอบสนองความคิดเห็นนั้นอย่างไร หรือจะไปกระทบกระเทือนผู้อื่นหรือไม่ ลักษณะเช่นนี้มีผลทำให้คนญี่ปุ่นไม่ชอบการพูดอะไรที่เกินความจำเป็น มักใช้คำพูดแต่เพียงน้อยแต่ใช้การสื่อสารกันด้วยใจและความรู้สึก เมื่อต้องการเสนอความคิดเห็นจะกระทำแบบอ้อมๆ หรือพูดเป็นนัยเพื่อเลี่ยงการเผชิญหน้าเพื่อรักษาความสัมพันธ์ที่มีต่อกันไว้ จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเลี้ยงดูทารกของแม่ญี่ปุ่นแม่อเมริกันของ Caudill พบว่าแม่ญี่ปุ่นมีการสัมผัสทางกายกับลูกในระดับสูงกว่าแม่อเมริกัน เช่น อุ้ม โยกตัว กล่อม อาบน้ำด้วยกัน นอนรวมกัน แม่ญี่ปุ่นจะสอนให้ลูกทำตัวสงบเรียบร้อย พูดคุยกับทารกน้อยกว่าแม่อเมริกันซึ่งกระตุ้นทารกให้กระตือรือร้นและให้ตอบสนองออกมาเป็นคำพูดต่างๆ ความแตกต่างนี้มาจากการที่แม่ญี่ปุ่นรู้สึกว่ เธอรู้ดีว่าทารกต้องการอะไร ทารกจึงไม่จำเป็นต้องแสดงออก ทำให้แม่และลูกเข้าใจกันสื่อสารกันโดยไม่ต้องอาศัยคำพูดมากนัก รูปแบบการปฏิสัมพันธ์นี้จึงติดเป็นลักษณะนิสัยของคนญี่ปุ่นเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ การศึกษาของ Caudill ทำให้อาจสรุปได้ว่า การสื่อสารกันแบบใจประสานใจนี้คนญี่ปุ่นได้รับการปลูกฝังมาแต่เล็ก ด้วยเหตุนี้การเป็นผู้สงบและรู้จักควบคุมอารมณ์ไม่ให้ตื่นเต้นดีใจหรือเสียใจจนเกินไปเมื่ออยู่ต่อหน้าสังคมจึงเป็นลักษณะที่พึงกระทำของสังคมญี่ปุ่น การพูดจาเสียงดัง เอะอะ เป็นคนมีอารมณ์แปรปรวนง่ายไม่รู้จักควบคุมอารมณ์ของตน เป็นสิ่งที่น่าตำหนิ

วัฒนธรรมใจประสานใจนี้ ส่งผลหลายประการต่อสังคมญี่ปุ่นและคนญี่ปุ่นเอง กล่าวคือ ในเรื่องการถ่ายทอดวิชาความรู้ต่างๆ คนญี่ปุ่นต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ เนื่องจากครูผู้สอนจะไม่ถ่ายทอดด้วยคำพูดมากนัก ลูกศิษย์ต้องเรียนรู้เทคนิคต่างๆ เองผ่านการสังเกต คิดคำนึงถึงความคิดความรู้สึกของครู และฝึกหัดด้วยตนเองโดยดูครูเป็นแบบอย่าง นอกจากนี้ การพยายามสะกดกลั้นอารมณ์ไว้มากๆ เมื่อมาถึงจุดหนึ่งทำให้คนญี่ปุ่นกลายเป็นคนเก็บซ่อนความรู้สึก ผลที่ตามมาก็คือความเครียด ซึ่งนี้อาจเป็น

¹ ความสามารถในการรับรู้ความรู้สึกหรือจิตใจกันและกันโดยไม่จำเป็นต้องสื่อสารกันด้วยคำพูด

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่มีอัตราคนฆ่าตัวตายสูงที่สุดแห่งหนึ่งของโลก เมื่อพิจารณาในเรื่องการติดต่อกับคนต่างชาติ การไม่พูดอะไรตรงๆของคนญี่ปุ่น ทำให้คนต่างชาติที่ติดต่อกับคนญี่ปุ่นต้องใช้เวลามากกว่าจะเข้าใจคนญี่ปุ่นหรือหากไม่เข้าใจแล้วยังเกิดความเข้าใจผิดไปเลยก็มีอยู่เสมอ

วัฒนธรรมการจัดอันดับ

ลักษณะเด่นของคนญี่ปุ่นประการต่อมาคือ การจัดอันดับสูงต่ำหรือความอาวุโส ภายในกลุ่มของคนญี่ปุ่นจะเน้นความมีอาวุโส ความเป็นรุ่นพี่รุ่นน้อง ผู้น้อยต้องเคารพผู้ใหญ่ ภายในวงการศึกษาเดียวกันก็แยกเป็นระดับหนึ่งระดับสอง เช่น ในหมู่ธุรกิจหรือในวงการการศึกษามีการจำแนกเป็นบริษัทชั้นหนึ่งหรือมหาวิทยาลัยชั้นหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงก็ถูกจัดอันดับด้วยสังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมของผู้ชายซึ่งให้ความสำคัญกับผู้หญิงน้อยมาก คนญี่ปุ่นแบ่งลำดับความอาวุโสโดยดูจากระยะเวลาที่อยู่ในองค์กรนั้น ๆ มากกว่าดูที่อายุ การวางตนให้เหมาะสมและปฏิบัติตามสถานะสูงต่ำของตนเองเป็นสิ่งพึงปฏิบัติในสังคม อีกทั้งก็คาดหวังให้ผู้อื่นปฏิบัติตามสถานะของเขาด้วยเช่นกัน สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนในประเด็นนี้ คือ การใช้ภาษาของคนญี่ปุ่น ในภาษาญี่ปุ่น มีทั้งภาษาระบบตา ภาษาสุภาพ และภาษายกย่อง ทั้งนี้การเลือกใช้ก็ขึ้นอยู่กับสถานะของทั้งผู้พูดและผู้ฟัง หรือตัวอย่างการให้ของขวัญ ถ้าเป็นคนตำแหน่งสูงกว่าตนมากมูลค่าของขวัญก็จะมาตามตาม รวมทั้งโอกาสที่จะให้แก่บุคคลก็จะลดหลั่นกันไปตามฐานะ

วัฒนธรรมแห่งพันธะผูกพัน

สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ยึดถือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมเป็นพื้นฐาน โดยความสัมพันธ์นี้จะถูกโยงใยต่อกันด้วย "กิริ" หรือพันธะผูกพันทางสังคม กิริเป็นตัวเรียกร้องให้คนญี่ปุ่นประพฤติดตนต่อผู้อื่นที่มีความสัมพันธ์กันเป็นพิเศษตามความคาดหวังของสังคม พันธะผูกพันที่สำคัญที่สุดของคนญี่ปุ่นคือการตอบแทนบุญคุณ (on) ซึ่งเจ้าตัวอาจไม่เต็มใจที่จะทำแต่ต้องทำเพื่อรักษาเกียรติยศชื่อเสียงของตนเองระยะเวลาของพันธะผูกพันแบบ"กิริ"อาจสิ้นสุดได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต่อเนื่องของความสัมพันธ์ หากเป็นคนที่ขาดการติดต่อกันเป็นเวลานานพันธะผูกพันที่จะต้องตอบแทนบุญคุณก็อาจหมดไปได้คำที่มักมากำกับ "กิริ" คือ "นินโจ" "นิน" แปลว่า "คน" และ "โจ" หมายถึงอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งรวมถึงความปรารถนาและอารมณ์รักใคร่ ดังนั้นในขณะที่ "กิริ" คือเรื่องทางสังคมหรือศีลธรรม "นินโจ" คือเรื่องทางจิตวิทยาและความรู้สึกส่วนตัวบ่อยครั้งที่ความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลอาจไม่สอดคล้อง

กับสิ่งที่สังคมคาดหวัง ความขัดแย้งกันระหว่างสิ่งที่สังคมคาดหวังกับความปรารถนาส่วนบุคคลคือการขัดแย้งกันของกิริและนินโจซึ่งเกิดขึ้นในจิตใจคนญี่ปุ่นเสมอ ยกตัวอย่างเช่น ชายหนุ่มหญิงสาวคู่อึ่งรักกันมากและต้องการแต่งงานกัน แต่พ่อแม่ของฝ่ายชายต้องการให้เขาแต่งงานกับผู้หญิงที่พวกตนหามาความขัดแย้งระหว่าง กิริ-นินโจ จึงเกิดขึ้นในจิตใจของชายหนุ่ม ในขณะที่เขามีทางเลือกอยู่ 3 ทางคือ หนึ่งการทำตาม "กิริ" ที่มีต่อพ่อแม่ด้วยการรับความรู้สึกส่วนตัวและยึดหลักศีลธรรมของสังคม นั่นคือการยอมพรากจากคนรักและแต่งงานกับคนที่พ่อแม่หามาให้ ทางเลือกที่สองคือ ทำตาม "นินโจ" ด้วยการปิดหูปิดตาจากพันธะผูกพันนั้นและทำตามความรู้สึกตน นั่นคือการเลือกที่จะแต่งงานกับหญิงที่ตนรัก แต่ทางเลือกนี้จะทำให้เขาถูกตำหนิจากสังคมอย่างรุนแรง เมื่อเขาไม่ต้องการทั้งการทำลาย กิริ ที่มีต่อพ่อแม่และนินโจ ที่มีต่อคนรัก จึงไปสู่ทางเลือกสุดท้ายคือการฆ่าตัวตาย ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่เกิดความขัดแย้งระหว่าง "กิริ-นินโจ" ขึ้น ไม่มีทางแก้ปัญหาที่น่าพึงพอใจ อย่างไรก็ตาม หากตระหนักว่าเรามีพันธะผูกพันต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งแล้ว แต่ไม่รู้สึกว่าทำตามพันธะผูกพันนั้นเป็นภาระและทำไปตามธรรมชาติหรือทำด้วยความสมัครใจ เห็นอกเห็นใจนั่นคือภายในจิตใจของบุคคลนั้นได้แปรเปลี่ยน "กิริ" ไปเป็น "นินโจ" แล้ว

พันธะผูกพัน หรือ "กิริ" จะเกิดขึ้นเมื่อใครคนหนึ่งเป็นหนี้บุญคุณและกิริเป็นตัวบังคับให้เราต้องชดใช้หนี้บุญคุณนั้น บุญคุณ (on) สำหรับคนญี่ปุ่นเกิดจากการได้รับในสิ่งที่เราต้องการแต่ไม่มี ผู้ให้-ผู้รับมีความสัมพันธ์กันเป็นพิเศษโดยเป็นความสัมพันธ์แบบมีระดับชั้น อีกทั้งผู้ใช้ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายบังคับแต่ให้เพราะความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้นเมื่อพิจารณาสิ่งที่เรียกว่า "บุญคุณ" ตามบริบทนี้จึงสรุปได้ว่า ต้นกำเนิดรูปแบบความสัมพันธ์แบบพันธะผูกพันซึ่งเรียกร่องการตอบแทนบุญคุณนี้มาจากความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่-ลูก เมื่อพ่อแม่ให้กำเนิด เลี้ยงดูให้ความรักและอบรมบ่มนิสัยเด็กโดยไม่มีกฎหมายบังคับ สิ่งที่พ่อแม่ให้นั้นเป็นสิ่งที่ลูกต้องการแต่ไม่มีหรือไม่สามารถจัดหาเองได้ ดังนั้นลูกจึงมีพันธะผูกพันต้องตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ สิ่งที่พ่อแม่คาดหวังจะให้ลูกตอบแทนและถือเป็นการตอบแทนโดยตรง คือ การมีความประพฤติที่เป็นที่ยอมรับได้ในสังคม

วัฒนธรรมการวิจารณ์ตนเอง

รูปแบบวัฒนธรรมที่โดดเด่นอีกอย่างหนึ่งของคนญี่ปุ่นคือเรื่องของการวิจารณ์ตนเอง (hansei) การวิจารณ์ตนเองนั้นคนญี่ปุ่นถูกสอนมาตั้งแต่ยังเล็ก โดยผู้ใหญ่มักกระตุ้นให้เด็กพิจารณาหาข้อบกพร่องในตัวเองมากกว่าที่จะตำหนิหรือชี้ข้อผิดพลาดให้เด็กทราบโดยตรง ยกตัวอย่างเช่นพ่อแม่ญี่ปุ่นนิยมลงโทษลูกโดยการกักให้ลูกอยู่ในห้องแล้วพิจารณาว่าตัวเองทำผิดหรือไม่อย่างไร ทำให้เด็กเล็กๆ มักจะยอมรับผิดเพราะหวาดกลัวที่ต้องอยู่คนเดียว ผลลัพธ์ที่ได้จากวิธีการลงโทษนี้คือเป็นการปลูกฝังให้เด็กหันมา

พิจารณาตัวเองเมื่อเกิดข้อผิดพลาดขึ้น การฝึกฝนให้เด็กรู้จักพิจารณาตัวเองมีลักษณะเป็นระบบมากขึ้น เมื่อเด็กเข้าเรียนระดับประถมศึกษา เด็กจะถูกฝึกให้ออกมาวิจารณ์ตนเองหน้าชั้นหลังจากที่ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จสิ้นแล้ว และวัฒนธรรมนี้ก็ไดกลายเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารองค์กรญี่ปุ่น

วัฒนธรรมความอาย

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าสังคมญี่ปุ่นเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมาก ดังนั้นการประพฤติปฏิบัติตัวใดๆ ของคนในสังคมจะต้องคอยมอง คอยระวังว่าคนอื่นเขาจะคิดอย่างไร การคอยคิดถึงใจผู้อื่นนี้เกิดเนื่องจากแรงกดดันทางศีลธรรมที่เรียกว่า “ความอาย” หรือเรียกตามภาษาไทยง่ายๆ ว่า “กลัวการชานหน้า” “หน้า” สำหรับคนญี่ปุ่นแล้วนับเป็นสิ่งที่สำคัญมาก การเสียหน้าหมายถึงความอับอายอย่างหนึ่ง Lebra กล่าวถึงวิธีการสอนลูกของแม่ญี่ปุ่นไว้ว่า แม่ญี่ปุ่นมักห้ามพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของลูกโดยการให้เหตุผลทำนองว่า หากลูกทำตัวเหลวไหลแม่จะเป็นทุกข์แล้วคนอื่นจะหัวเราะเยาะ วิธีสอนเช่นนี้นอกจากเป็นการเรียกร้องให้ลูกคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นแล้ว ยังสะท้อนถึงการให้ความสำคัญเป็นเครื่องมือ โดยบอกเป็นนัยว่าความประพฤติที่ไม่ดีจะนำความอับอายมาสู่

ผลของวัฒนธรรมความอายคือ ทำให้รูปแบบพฤติกรรมของคนญี่ปุ่นต่อหน้าคนรู้จักและคนที่ไม่รู้จักรแตกต่างกัน คนญี่ปุ่นจะรู้สึกอาย ก็ต่อเมื่อเขาอยู่ท่ามกลางคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันหรือรู้จักกันเท่านั้น หากไปในสังคมอื่นที่ถือเป็นคนอื่น (tanin) ก็ไม่จำเป็นต้องอาย เมื่อความอายทำให้เขาต้องทำตัวดีต่อหน้าคนอื่น จึงก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างมากระหว่างส่วนที่โชว์ต่อคนภายนอก (tatemaie) และส่วนที่อยู่ภายในที่คนอื่นไม่เห็น (honne) ส่วนที่ปรากฏต่อสายตาของคนทั่วไปมีความสะอาดสวยวิจิตรพิสดารควรแก่การยกย่องสรรเสริญ แต่นี่ก็เป็นเพียงปลายยอดภูเขาน้ำแข็งที่โผล่พ้นน้ำขึ้นมาเท่านั้น เพราะส่วนที่แท้จริงส่วนใหญ่คือ ส่วนที่มองไม่เห็นซึ่งอาจมีลักษณะตรงข้ามก็ได้

นอกจากนี้ วัฒนธรรมความอายยังส่งผลทำให้สถานะของคนกลางปรากฏอย่างเด่นชัดในสังคมญี่ปุ่น ยกตัวอย่างเช่น หากมีการบอกปฏิเสธการแต่งงาน ก็จะบอกผ่านพ่อสื่อไป หรือเหตุการณ์ตอนที่ประธานวุฒิสภาในสมัยนั้นเข้ามาใกล้เกลี่ยข้อตกลงในเรื่อง พ.ร.บ. ปฏิรูปการเมืองในคราวปฏิรูปการเมืองญี่ปุ่นเมื่อปี 1993 ทำให้ข้อกฎหมายที่ทำท่าจะไม่ผ่านสภาสามารถผ่านไปได้อย่างง่ายดายในวินาทีสุดท้าย ทั้งนี้เนื่องจากการมีคนกลางเข้ามาทำให้ทั้งสองฝ่ายไม่เสียหน้าหรือดูเหมือนว่าคนเป็นฝ่ายต้องยอมก่อน เป็นการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากันโดยตรงทางหนึ่ง อีกทั้งการมีคนกลางทำให้ทั้งสองฝ่ายต้องเกรงใจคนกลางและหาทางประนีประนอมกันอันนำไปสู่ทางออกในที่สุด ด้วยเหตุนี้ คนญี่ปุ่นจึงนิยมหลักการหยั่งเสียง ถามท่าที่ก่อน (เนมาวาชิ) และใช้การเจรจาเกลี้ยกล่อมเสมอ

วัฒนธรรมแห่งระเบียบวินัย

เป็นที่ยอมรับกันว่าคนญี่ปุ่นเป็นคนที่ระเบียบวินัยเป็นอย่างสูง ชีวิตประจำวันของคนญี่ปุ่นเป็นไปอย่างมีระเบียบโดยเคร่งครัด ระเบียบวินัยอันเป็นลักษณะเด่นของคนญี่ปุ่น ได้แก่ ความเรียบร้อย ความสะอาด ชยัน ตรงต่อเวลา ทำอะไรทำจริงและความซื่อสัตย์ เป็นต้น การแสดงออกถึงความเรียบร้อยของคนญี่ปุ่น เช่น เมื่อพวกเขาถอดรองเท้า ก็จะหันเอาหัวรองเท้าออกเมื่อจอดรถยนต์ก็จะเอาหัวรถออกทำให้ลำบากในเวลาจอดแต่สะดวกเวลาออกรถ คนญี่ปุ่นจะไม่ยอมใส่รองเท้าในบ้านโดยเด็ดขาด แต่จะใส่รองเท้าแตะในบ้าน ถ้าเข้าไปในบ้านคนญี่ปุ่นแล้ว จะเห็นได้ว่าการจัดข้าวของไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดตา ทำให้ดูเป็นผู้มีวัฒนธรรมสูง การรักความสะอาด รักสวยรักงาม ทำให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เจริญหูเจริญตา สร้างอารมณ์ให้ แจ่มใสและเป็นการช่วยพัฒนาความคิด ทำให้คนญี่ปุ่นสามารถคิดอะไรแปลกใหม่ได้เสมอ

วัฒนธรรมการวางแผน

การกระทำใดๆ ของคนญี่ปุ่นเกิดขึ้นมากจากการวางแผนทั้งสิ้น เมื่อเขาจะทำอะไรแล้วจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้อาจเนื่องจากธรรมชาติอันผันผวนทำให้คนญี่ปุ่นดำรงชีวิตอยู่อย่างลำบาก นอกจากทำให้พวกเขาสอนลูกหลานให้รู้จักอดทนแล้ว ก็ยังต้องวางแผนล่วงหน้าอย่างรัดกุมแผ่นดินไหวจะทำอย่างไร ฤดูหนาวจะทำอย่างไร เด็กระดับประถมศึกษาของญี่ปุ่นจะได้รับการปลูกฝังให้มีการวางแผนแต่เล็กโดยการกำหนดเป้าหมายในสิ่งที่จะทำ เนื้อหาของเป้าหมายจะเขียนเป็นรูปธรรมเป็นเรื่องใกล้ตัวไม่เพื่อฝัน ง่ายต่อการปฏิบัติ เข้าใจง่ายและที่สำคัญสามารถดำเนินการปฏิบัติไปสู่เป้าหมายได้ คนญี่ปุ่นจึงติดนิสัยตั้งเป้าหมายอยู่ตลอดเวลา ชีวิตทั้งการเรียนและการทำงานของญี่ปุ่นจะเต็มไปด้วยการวางแผน ซึ่งมีทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาว เช่น “แผนประจำปี” “แผนประจำเดือน” และ “แผนประจำวัน” และเมื่อได้วางแผนแล้วก็จะพยายามดำเนินตามแผนนั้นอย่างเคร่งครัด ผลพวงที่ตามมาคือเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายที่วางไว้คนญี่ปุ่นจึงกลายเป็นนักปฏิบัตินิยม

วัฒนธรรมแห่งความอดทนพยายาม

คนญี่ปุ่นเชื่อว่าทุกคนเกิดมามีความสามารถเท่าเทียมกันหมด ไม่มีใครมีพรสวรรค์ติดตัวมาแต่กำเนิด ความรุ่งเรืองของใครคนใดคนหนึ่งได้มาจากความอดทนและความพยายามผนวกกับ สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและการสนับสนุนจากบุคคลรอบข้างมากกว่ามาจากความเก่งกาจของบุคคลนั้น เราสามารถเห็นแนวคิดเช่นนี้ในคนญี่ปุ่นได้จากวิธีการสอนเด็กของพวกเขาที่ทำให้เด็กพบกับความยากลำบาก

ควรค่าแก่การเคารพยกย่องได้ จากแนวโน้มนี้ทำให้คนญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่อความพยายามมาก เมื่อจะทำอะไรก็ต้องมุ่งมั่นทำจริงจังเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์ในครอบครัวญี่ปุ่นเป็นแบบพ่อกับแม่-ลูก กล่าวคือ แม่และลูกจะมีความสนิทสนมผูกพันกันอย่างแนบแน่นลึกซึ้ง เนื่องจากจากเหตุผลหลายประการ ประการแรก ค่านิยมของสังคมให้ผู้ชายญี่ปุ่นมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวเพียงผู้เดียว และให้ฝ่ายหญิงทำหน้าที่รับผิดชอบ เรื่องภายในครอบครัว โดยเฉพาะการเลี้ยงลูก พ่อญี่ปุ่นจึงต้องทำงานหนัก มีเวลาอยู่กับครอบครัวและลูกน้อยมาก ถึงขนาดมีการเปรียบเทียบบทบาทของพ่อว่าเป็น “เพื่อวันอาทิตย์” (Nichiyobi no tomodachi) นอกจากนี้ ค่านิยมที่พัฒนาและสืบทอดมาจากระบบครอบครัวดั้งเดิม ถือว่าหากผู้หญิงแต่งงานแยกครอบครัวออกไปก็ถือว่าพ้นจากความผูกพันจากครอบครัวเดิม ทำให้ความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิมสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่นเป็นไปอย่างผิวเผิน การไปมาหาสู่กันในหมู่ญาติมิตรเป็นเพียงการเยี่ยมเยียนชั่วคราว การให้วามญาติหรือจ้างพี่เลี้ยงให้ดูแลลูกตนดังที่ครอบครัวไทยทำก็ปรากฏน้อยมาก อีกทั้งสังคมถือว่าบทบาทหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของผู้หญิงคือ การเลี้ยงดูลูก ดังผลการสำรวจเปรียบเทียบญี่ปุ่น อเมริกา อังกฤษ ฟิลิปปินส์

การให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวญี่ปุ่น

เยอรมัน และ สวีเดน แสดงว่ามีญี่ปุ่นประเทศเดียวที่เสียงส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า สามีควรออกไปทำงานนอกบ้าน ภรรยาควรอยู่บ้าน และหลังแต่งงานภรรยาควรดูแลสามี ลูกและคนอื่นๆ ในครอบครัว ดังนั้นแม่จึงต้องคอยดูแลลูกอย่างใกล้ชิดและรับผิดชอบอนาคตของลูก หากลูกทำผิดหรือไม่ประสบความสำเร็จจะเป็นความผิดของแม่ด้วย การปฏิบัติตัวของแม่ถูกควบคุมโดยบุคคลรอบข้าง เช่น ญาติหรือเพื่อนบ้าน บุคคลเหล่านี้จะเฝ้าดูพฤติกรรม

และคอยประเมินคุณภาพของแม่และลูก แล้วนำไปวิพากษ์วิจารณ์ ทำให้แม่ญี่ปุ่นต้องปฏิบัติหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็กอย่างระมัดระวัง

การที่สามีมีเวลาให้ครอบครัวน้อย ทำให้ภรรยาชาวญี่ปุ่นเกิดความรู้สึกเหงาและโดดเดี่ยวเมื่อต้องอยู่บ้านเพียงลำพังทั้งวัน กอปรกับสังคมกำหนดให้ภรรยาในฐานะแม่มีหน้าที่เลี้ยงลูกและรับผิดชอบต่อความประพฤติของลูก แม่จึงทุ่มเทชีวิตให้กับการเลี้ยงลูก เพราะลูกคือสิ่งเดียวที่ชีวิตแม่บ้านญี่ปุ่นจะยึดหรือสัมพันธ์ได้อย่างลึกซึ้ง แต่ไม่ใช่มีเพียงแม่เท่านั้นที่ต้องพึ่งพาลูกทางอารมณ์ ลูกญี่ปุ่นก็ต้องพึ่งพาแม่

ถูกควบคุมโดยบุคคลรอบข้าง เช่น ญาติหรือเพื่อนบ้าน บุคคลเหล่านี้จะเฝ้าดูพฤติกรรมและคอยประเมินคุณภาพของแม่และลูก แล้วนำไปวิพากษ์วิจารณ์ ทำให้แม่ญี่ปุ่นต้องปฏิบัติหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็กอย่างระมัดระวัง

การที่สามีมีเวลาให้ครอบครัวน้อย ทำให้ภรรยาชาวญี่ปุ่นเกิดความรู้สึกเหงาและโดดเดี่ยวเมื่อต้องอยู่บ้านเพียงลำพังทั้งวัน กอปรกับสังคมกำหนดให้ภรรยาในฐานะแม่มีหน้าที่เลี้ยงลูกและรับผิดชอบต่อความประพฤติของลูก แม่จึงทุ่มเทชีวิตให้กับการเลี้ยงลูก เพราะลูกคือสิ่งเดียวที่ชีวิตแม่บ้านญี่ปุ่นจะยึดหรือสัมพันธ์ได้อย่างลึกซึ้ง แต่ไม่ใช่มีเพียงแม่เท่านั้นที่ต้องพึ่งพาถูกทางอารมณ์ ลูกญี่ปุ่นก็ต้องพึ่งพาแม่ทั้งทางกายและใจเช่นกัน ทางกายก็คือแม่เป็นผู้จัดหาปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมาให้ ส่วนทางใจคือแม่เป็นเสมือนที่พักพิงทางใจของลูก เนื่องจากกฎระเบียบที่ผูกมัดในสังคม เป็นสิ่งที่ลูกไม่ต้องปฏิบัติเลยเมื่ออยู่กับแม่ ดังนั้นแม่-ลูกญี่ปุ่นจึงเกิดจิตใจที่ต้องพึ่งพากันและกันอย่างลึกซึ้ง และมีความสัมพันธ์กันมาก ไม่เพียงแต่ทางร่างกายเท่านั้นในเรื่องของความรู้สึก แม่-ลูกยังรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสูง

สิ่งแวดล้อมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่น

Takako นักจิตวิทยาผู้มีชื่อเสียง แนะนำแม่ญี่ปุ่นให้เลือกสถานศึกษาก่อนวัยเรียนที่เพื่อนบ้านนำลูกเข้าเรียน เพราะหากลูกรู้ว่าแม่มีเพื่อนจะทำให้เขาสนุกและเกิดความมั่นใจ และเลือกสถานศึกษาก่อนวัยเรียนที่อยู่ห่างจากบ้านในระยะที่สามารถเดินไปได้ Rohlen กล่าวว่า ชีวิตกลุ่มของเด็กในสถานศึกษาก่อนวัยเรียนเริ่มต้นขึ้นนับแต่เด็กออกจากบ้านกับพ่อแม่จนเด็กกลับถึงบ้าน ดังนั้นครูจะพยายามกระตุ้นให้พ่อแม่พาเด็กเดินมาโรงเรียนเพื่อทำให้เด็กร่างกายแข็งแรง ตลอดจนการที่เด็กมีโอกาสได้เดินมาโรงเรียนยังเป็นการช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว ทั้งในเรื่องรูปแบบการดำเนินชีวิต สภาพสังคม ธรรมชาติต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่

นักวิจัยได้ศึกษาการบรรยายลักษณะของโรงเรียนอนุบาลญี่ปุ่นที่อยู่ทางใต้ ลักษณะของศูนย์ดูแลกลางวัน (day-care center) ในเกียวโต และลักษณะของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนแถบชานเมืองโตเกียว และต่างจังหวัดของ ว่ามีความคล้ายคลึงกัน แต่ละชั้นเรียนมีห้องเรียนแยกเป็นสัดส่วน มีสนามเด็กเล่นซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องเล่นนานาชนิด รวมทั้งสนามทรายที่แม่จะทำให้เด็กมอมแมมเปรอะเปื้อนมาก สถานศึกษาก่อนวัยเรียนส่วนใหญ่ก็ยังสนับสนุนให้เด็กเล่น เนื่องจากช่วยเสริมสร้างสุขภาพให้แข็งแรง พื้นที่ภายในโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นที่ส่วนรวม ภายในห้องเรียนแต่ละห้องไม่มีของเล่นมากนัก ทั้งจำนวนของเล่นแตกต่างกันไปตามปรัชญาการสอนของโรงเรียนนั้นๆ แต่จุดมุ่งหมายหนึ่งของการมีของเล่นน้อย ๆ เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ ทำให้เด็กเกิดความร่วมมือ รู้จักการแบ่งปันและรู้จักการเล่นกับเพื่อนคนอื่น

แม้บรรยากาศในห้องเรียนจะเต็มไปด้วยเสียงอึกทึกครึกโครมและการเล่นซนของเด็ก แต่ผู้ใหญ่ โดยเฉพาะครูไม่ได้รู้สึกหงุดหงิดหรือเป็นกังวลกับเสียงอึกทึกนั้น เพราะนั่นหมายถึง ความแข็งแรงสดใส (genki) และสมเป็นเด็ก (kodomorashii) ครูญี่ปุ่นให้ทัศนะว่า การนั่งบนเก้าอี้ของเด็กจะต้องไม่ใช่เพียงการนั่งเฉยแต่เด็กจะต้องมองไปรอบๆ และพูดคุยกับเด็กคนอื่น คิดว่าการควบคุมเด็กคือการทำลายธรรมชาติของเด็ก แม้บรรยากาศภายนอกของโรงเรียนจะเสียงดัง เอะอะ เด็กเล่นตามใจ แต่แท้จริงแล้ว การสั่งสอนเรื่องความประพฤติได้แทรกอยู่ในกิจวัตรประจำวันและต้องใช้เวลาในการถ่ายทอด

การดำเนินการทางการศึกษาของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนของญี่ปุ่น

การดำเนินการทางการศึกษาประกอบด้วย 2 ส่วน คือ หลักสูตรและกิจกรรมประจำวัน

หลักสูตร การพิจารณาหลักสูตรการสอนทำให้ทราบได้ว่า อะไรคือเป้าหมายของสถานศึกษาก่อนวัยเรียน การศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมความพร้อมและพัฒนากายและใจเด็ก หนังสือแนะนำแนวทางการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนของกระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่น ระบุเป้าหมายการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนไว้ดังนี้

1. เพื่อปลูกฝังรูปแบบการดำเนินชีวิตและทัศนคติพื้นฐานที่จำเป็นต่อการมีชีวิตที่เข้มแข็ง ปลอดภัยและมีความสุข
2. เพื่อเสริมสร้างความรักและความไว้วางใจผู้อื่น และปลูกฝังทัศนคติการพึ่งตนเอง (jiritsu) การร่วมมือ ตลอดจนปลูกฝังจริยธรรม
3. เพื่อเสริมสร้างความสนใจใคร่รู้ในสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่น ธรรมชาติ ตลอดจนเกิดความรู้สึกอ่อนไหวหรือเกิดจินตนาการในสิ่งเหล่านั้น
4. เพื่อเสริมสร้างความสนใจใคร่รู้ในคำพูดต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และปลูกฝังทัศนคติที่ยินดีต่อการพูดและฟัง ตลอดจนเกิดความรู้สึกอ่อนไหวกับความหมายของคำเหล่านั้น
5. เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกอ่อนไหวและเกิดความคิดสร้างสรรค์ผ่านประสบการณ์ต่างๆ

กิจกรรมและกิจวัตรประจำวัน สถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นเรียน ทุกวันจันทร์ – เสาร์ แต่ปัจจุบันเริ่มมีสถานศึกษาก่อนวัยเรียนที่หยุดวันเสาร์แล้ว เวลาเรียนตั้งแต่ 08.00 – 14.00 น. กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นกำหนดให้จำนวนวันเรียนต่อหนึ่งปีการศึกษาของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่น ไม่น้อยกว่า 39 สัปดาห์ (234 วัน) แต่จำนวนวันเรียนต่อหนึ่งปีการศึกษาของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่น ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 235 – 239 วัน/ปี กิจกรรมที่สถานศึกษาก่อนวัยเรียนเห็นว่าสำคัญที่สุดและเลือกปฏิบัติ 7 อันดับแรกโดยเรียงตามความนิยมคือ การมีเวรประจำวัน (tooban) วันกีฬาประจำปี การเล่นเกม (happyoookai) เล่นทราย ประดิษฐ์สิ่งของศิลปะและการเพาะปลูก

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียน

ผู้อำนวยการและครูใหญ่ ผู้มีส่วนร่วมหลักในกระบวนการสอนประจำวันของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนได้แก่ ครูใหญ่ ครู เด็ก และแม่ แต่ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโรงเรียน คือ ผู้อำนวยการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย หน้าที่หลักคือเป็นที่ปรึกษาติดตามคักดี เกือบร้อยละ 40 ของผู้อำนวยการมีหน้าที่การงานอื่นนอกสถานศึกษาก่อนวัยเรียน แต่หน้าที่ในการบริหารโรงเรียนประจำวันปกติเป็นหน้าที่ของครูใหญ่ ผู้ทำงานเต็มเวลา ครูใหญ่ส่วนใหญ่ก็เป็นผู้หญิง มีประสบการณ์การสอนมากกว่าครูปกติ 20-30 ปี และใช้ชีวิตตลอดอายุการทำงานที่โรงเรียนนั้นมาตลอด ครูใหญ่ทำหน้าที่เป็นเสมือนแหล่งทรัพยากรอันมีค่าของผู้บริหาร ครูและพ่อแม่เด็ก เนื่องจากครูใหญ่เป็นผู้รอบรู้เกี่ยวกับนโยบายและธรรมเนียมปฏิบัติของโรงเรียน ตลอดจนมีประสบการณ์เกี่ยวกับเด็กและปัญหาเด็กทุกประเภท

ครู (sensei) ครูสถานศึกษาก่อนวัยเรียน ปกติแล้วเป็นหญิงสาว อายุเฉลี่ยของครู คือ 24 ปี อาชีพครูของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนเป็นงานที่มีเกียรติสำหรับหญิงสาว เงินเดือนครูได้รับเทียบได้กับพนักงานบริษัทหญิง (OL Lady) ที่จบชั้นวิทยาลัย หลักสูตรการศึกษาเด็กปฐมวัยเป็นหลักสูตรในชั้นอนุปริญญา (junior-college) แต่ครูสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นทั่วไปมีการศึกษาสูงกว่าระดับการศึกษาเฉลี่ย ผู้ที่ต้องการประกอบวิชาชีพครูต้องผ่านการสอบประกาศนียบัตรวิชาชีพครู นอกจากนี้ครูญี่ปุ่นยังต้องเล่นเปียโนได้เพื่อเล่นเพลงในขณะสอนซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการสอนของโรงเรียน ครูทำงาน 8-9 ชั่วโมง/วัน มาถึงโรงเรียนประมาณ 08.00 น. กลับบ้านประมาณ 16.00 น. หรือ 17.00 น. ส่วนใหญ่มีเด็ก 30คน/ห้อง/ครูประจำชั้น 1 คนและไม่มีผู้ช่วย แม้กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นจะอนุญาตให้มีนักเรียนได้ถึง 40 คน/ห้อง

นักเรียน เด็กญี่ปุ่นถูกส่งเข้าสถานศึกษาก่อนวัยเรียนเนื่องจากแม่ผู้ทะเยอทะยานหวังว่าสถานศึกษาก่อนวัยเรียนจะช่วยลูกเธอให้สอบเข้าโรงเรียนประถมศึกษาระดับชั้นนำจนกระทั่งไปสู่มหาวิทยาลัยชั้นนำได้ อย่างไรก็ตาม มีผลการศึกษานักวิชาการอีกหลายท่านชี้ว่า สถานศึกษาก่อนวัยเรียนที่เน้นเรื่องการศึกษาและการสอนมีเพียงร้อยละ 5 เท่านั้นในญี่ปุ่น แม่ญี่ปุ่นส่วนใหญ่ส่งลูกเข้าสถานศึกษาก่อนวัยเรียนโดยหวังเพียงว่า ลูกจะมีเพื่อนและเรียนรู้การใช้ชีวิตกลุ่ม แม่จะพยายามเลือกสถานศึกษาก่อนวัยเรียนที่ใกล้บ้านเพื่อลูกสามารถรักษาหรือขยายกลุ่มเพื่อนกับเด็กๆ บ้านใกล้เรือนเคียงได้ โดยปกติแม่จะพยายามส่งลูกทุกคนเข้าสถานศึกษาก่อนวัยเรียนแห่งเดียวกัน เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษาก่อนวัยเรียนกับครอบครัวให้แนบแน่นและยืนยาว

แม่ การเคารพและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียน เป็นการช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของเด็ก ดังนั้นแม่ญี่ปุ่นจึงถูกคาดหวังให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนเกือบทุกประเภท กิจกรรมที่สถานศึกษาก่อนวัยเรียนต้องการให้แม่ช่วยมีตั้งแต่การบริหารงานของ

โรงเรียน การช่วยกิจกรรมของครู ตลอดจนเตรียมตัวลูกให้พร้อมสำหรับการมาสถานศึกษาก่อนวัยเรียนทุกวันด้วยการให้แม่เป็นผู้มารับ-ส่งลูกด้วยตนเองที่ประตูโรงเรียนหรือที่รถโรงเรียนจนทุกเช้า-เย็น ในสภาพที่เด็กแต่งกายเรียบร้อย ตั้งแต่เช้าเพื่อจัดกล่องข้าว (Obentoo) ที่นำรับประทานและมีคุณค่าอาหารครบถ้วนให้ลูกนำมาโรงเรียน ครูญี่ปุ่นเห็นว่า กล่องข้าวเป็นตัวแทนความรักความผูกพันระหว่างแม่ลูกญี่ปุ่นที่ลูกสามารถนำติดตัวมาโรงเรียนได้

เทคนิควิธีการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมอาจเกิดขึ้นอย่างจงใจหรือเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว แต่ส่วนใหญ่แล้ว การขัดเกลาทางสังคมในครอบครัว โรงเรียนหรือศาสนาเกิดขึ้นอย่างจงใจ แต่เนื่องจากแต่ละบุคคลมีการปฏิสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมในระดับต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเด็กอาจได้รับอิทธิพลทางด้านค่านิยมแบบแผน การกระทำและอื่นๆ โดยไม่จงใจหรือไม่รู้ตัว ซึ่งมีความสำคัญกับการสอนโดยจงใจ

ชุมชนคนญี่ปุ่นในประเทศไทย

จากรายงานผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชนคนญี่ปุ่นในประเทศไทย เพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของคนญี่ปุ่น ในประเทศไทย ผลการศึกษา ทำให้ทราบว่าคนญี่ปุ่นที่เข้ามาในประเทศไทยมาด้วยเหตุผลต่างๆ กัน โดยผู้ที่เข้ามาเพื่อประกอบการค้ามีจำนวนสูงสุด (ร้อยละ 37) รองลงมาคือการอุตสาหกรรม (ร้อยละ 34.6) ส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่ง ผู้บริหารระดับสูงตั้งแต่ระดับผู้จัดการจนถึงประธานบริษัท ดังนั้นคนญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทยจึงมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ใช้ชีวิตอย่างหรูหรา พักอาศัยอยู่ในสถานที่สะดวกสบาย โดยร้อยละ 81 อาศัยอยู่ในคอนโด-มิเนียมหรือแมนชั่น และประมาณ 2/3 อาศัยอยู่บริเวณถนนสุขุมวิท (ขุนทอง อินทร์ไทย,) ซึ่งค่าเช่าบ้านสูงถึง 3-8 หมื่นบาทต่อเดือน ขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้ง ขนาดห้อง อุปกรณ์อำนวยความสะดวก ฯลฯ (Matsuno,ed.,) คนญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทยชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ทำธุรกิจด้วยกัน เช่น ฝากเงินในธนาคารญี่ปุ่น ใช้จ่ายสินค้าจากห้างสรรพสินค้าของญี่ปุ่น ภรรยาคนญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทยร้อยละ 81.7 มีอาชีพเป็นแม่บ้าน

จากการสัมภาษณ์แม่ชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยที่มีลูกอยู่ในระดับก่อนวัยเรียน ณ ที่พักของแต่ละครอบครัว หากใช้สถานที่อยู่อาศัย เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ และรูปแบบการใช้ชีวิตเป็นเกณฑ์ ทำให้ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดของคนไทยโดยทั่วไปที่มักคิดว่าคนญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี เนื่องจากทุกครัวเรือนที่ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์อาศัยอยู่ในคอนโดมิเนียมย่านสุขุมวิท มีระบบความปลอดภัยสูง อุปกรณ์อำนวยความสะดวกครบครัน มีรถยนต์ส่วนตัวราคาแพง แม้ภรรยาชาวญี่ปุ่นจะไม่ได้

ประกอบอาชีพอื่นนอกจากเป็นแม่บ้าน ทำให้แม่บ้านชาวญี่ปุ่นมีเวลาว่างมาก นอกจากนี้ ทุกบ้านมีเคเบิลทีวีซึ่งสามารถรับชมรายการโทรทัศน์ของญี่ปุ่น (NHK) ทำให้คนญี่ปุ่นแม้จะพำนักอยู่ในประเทศไทยก็ยังสามารถรับรู้ข่าวสารความเคลื่อนไหวและความบันเทิงของประเทศตนได้

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกคนญี่ปุ่นในประเทศไทยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว จะไม่มีปัญหาใด ผลการวิจัยของซุนทง อินทร์ไทย (2534) ระบุว่าคนญี่ปุ่นในประเทศไทยประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยราคาแพง และปัญหาเรื่องการศึกษาของบุตร โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการศึกษาของบุตรซึ่งทำให้ครอบครัวต้องแยกกันอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันการศึกษาของคนญี่ปุ่นในประเทศไทยเปิดสอนถึงระดับมัธยมต้นเท่านั้น ทำให้ผู้ปกครองต้องส่งลูกเรียนในระดับมัธยมปลายเข้าศึกษาในสถาบันศึกษานานาชาติที่เสียค่าใช้จ่ายแพงมากหรือส่งกลับไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่น นอกจากนี้เมื่อผู้วิจัยสัมภาษณ์แม่ญี่ปุ่นว่าหากกลับไปใช้ชีวิตที่ประเทศญี่ปุ่น คุณคิดว่าลูกจะพบกับปัญหาใดบ้างหรือไม่ อย่างไร แม่ทั้ง 24 คนตอบว่าลูกจะต้องพบปัญหาอย่างแน่นอน ปัญหาที่แม่ส่วนใหญ่ตอบคือปัญหาเรื่องความไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตพื้นฐานในประเทศญี่ปุ่น เช่น ลูกไม่สามารถเข้าใจระบบการคมนาคมในประเทศญี่ปุ่น เช่น รถไฟ รถประจำทางได้ หรือลูกไม่มีวินัยเรื่องการแยกขยะตามประเภท ทั้งนี้เนื่องจากขณะใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย ลูกไม่ได้สัมผัสกับสิ่งเหล่านี้เป็นต้น

สถานศึกษาก่อนวัยเรียนของญี่ปุ่นในประเทศไทย

แม่ญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะกังวลมากที่สุดเมื่อรู้ว่าลูกกำลังจะเข้าสถานศึกษาก่อนวัยเรียนและเป็นเรื่องที่ยากลำบากสำหรับเด็กอยู่บ้าง แต่เมื่อถามต่อไปว่าลูกสามารถทำสิ่งที่สถานศึกษาก่อนวัยเรียนขอความร่วมมือข้างต้นได้ตามลำพังเมื่อแรกเข้าเรียนหรือไม่ ไม่มีแม่คนใดเลยที่ตอบว่าลูกสามารถทำสิ่งเหล่านี้ได้ตามลำพัง กอปรกับความคาดหวังอย่างไม่เป็นทางการของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนต่อการช่วยเหลือตัวเองของเด็กนับว่าต่ำมาก เนื่องจากไม่มีสถานศึกษาก่อนวัยเรียนใดปฏิเสธรับเด็กที่ยังต้องการความช่วยเหลือในเรื่องข้างต้น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า แม่แม่จะรู้สึกกังวลกับการเข้าสถานศึกษาก่อนวัยเรียนของลูก แต่แม่ก็ไม่ได้มีท่าทีเคร่งเครียดกับการเตรียมเด็กในเรื่องเหล่านี้ ส่วนความคาดหวังของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนต่อความร่วมมือของแม่เน้นไปทางความร่วมมือและความรับผิดชอบแม่ต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาก่อนวัยเรียนทุกรูปแบบมาก

นอกจากในแต่ละระดับชั้นจะมีตัวแทนแม่ของเด็กที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างฝ่ายผู้ปกครองและฝ่ายโรงเรียนแล้ว ทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนยังคาดหวังว่าแม่ทุกคนจะเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนจัด เช่น ร่วมกันทำอาหารกลางวันจากร้อน (Oryoorikai) 2 เดือน/ครั้ง ให้เด็ก

รับประทาน ร่วมใจจัดงานประจำปี และจัดทำอัลบั้มที่ระลึกให้สถานศึกษาก่อนวัยเรียนเมื่อลูกของตนกำลังจะจบการศึกษา นอกจากนี้ แม่ยังต้องอุทิศเวลาเพื่อเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของลูกนับตั้งแต่การพาลูกที่หน้าตาสะอาด แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ซักรีดเรียบร้อยมาส่งที่รั้วโรงเรียนหรือประตูโรงเรียนทุกวัน ตั้งแต่เช้าและใช้ความพยายามอย่างที่สุดเพื่อจัดอาหารปิ่นโตที่เต็มไปด้วยคุณค่าอาหารและนำรับประทานให้ลูกนำมาโรงเรียน แม่ทุกคนที่ถูกสัมภาษณ์ยอมรับว่า การต้องตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมอาหารปิ่นโตให้ลูกเป็นความลำบาก (taihen) มาก ดังที่แม่คนหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าวันไหนลูกไม่ต้องไปเรียนก็จะรู้สึกโล่งใจเป็นอย่างมากเพราะไม่ต้องตื่นแต่เช้าและมานั่งคิดว่าจะเตรียมอาหารอะไรให้ลูก” อย่างไรก็ตาม แม่แม่ทุกคนจะคิดว่าการทำอาหารปิ่นโตเป็นความลำบาก แต่มีเพียง 3/24 คนที่กล่าวว่าไม่ต้องการให้ทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนจัดอาหารกลางวันให้ลูก เพราะแม่คิดว่าหากเตรียมอาหารให้ลูกเองจะทำให้สามารถเตรียมอาหารที่ถูกใจลูกได้ในปริมาณที่คาดว่าลูกจะทานหมด หากให้สถานศึกษาก่อนวัยเรียนเตรียมให้เกรงว่าจะไม่ถูกสุขลักษณะ คำกล่าวของแม่ได้สะท้อนความห่วงใยที่แม่มีต่อลูก ซึ่งสอดคล้องกับที่ครูสถานศึกษาก่อนวัยเรียนแห่งหนึ่งกล่าวไว้ คือ ภายในอาหารปิ่นโตที่แม่ทำให้ลูกต้องไปด้วยความรักและความห่วงใยของแม่ ดังนั้นอาหารปิ่นโตจึงเป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงความรักความงดงามผูกพันระหว่างแม่ที่บ้านกับเด็กที่สถานศึกษาก่อนวัยเรียน

นอกจากนี้ ทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนยังขอร้องให้แม่ตรวจเช็คกระเป๋าลูกทุกวัน โดยเฉพาะการอ่านสมุดรายงานระหว่างครู-ผู้ปกครอง (otayorichoo) และตรวจสอบว่าในตารางปฏิทินในสมุดนั้นมีสติ๊กเกอร์รายงานการมาเรียนติดไว้เรียบร้อยหรือไม่ บางครั้งทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนอาจแนบตารางกิจกรรมประจำเดือน เอกสารหรือจดหมายอื่นๆ มา ซึ่งเป็นหน้าที่ของแม่ที่จะต้องอ่านเรื่องราวในเอกสารต่างๆ เหล่านั้น แม่อาจต้องจัดหาอุปกรณ์ที่จะนำมาใช้ในงานฝีมือของลูกหรือกิจกรรมพิเศษที่ทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนเขียนขอความร่วมมือมา หรืออาจต้องส่งถุงผ้าที่ใช้ใส่รองเท้า ผ้าเช็ดมือ ชุดพละที่ถูกส่งกลับมาร้านเพื่อซักให้ตรงวันที่สถานศึกษาก่อนวัยเรียนกำหนด สำหรับในวันที่เด็กมีกิจกรรมว่ายน้ำ ทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนขอร้องให้แม่วัดอุณหภูมิและดูสภาพร่างกายเด็กเป็นพิเศษกว่าวันอื่นๆ เพื่อตรวจสอบว่าสมควรให้เด็กว่ายน้ำในวันนั้นหรือไม่

สำหรับแม่ที่เพิ่งมีลูกเข้าสถานศึกษาก่อนวัยเรียนเป็นปีแรกมีหน้าที่และความรับผิดชอบมากกว่าแม่คนอื่นมาก เนื่องจากแม่ต้องจัดหาเสื้อผ้าและอุปกรณ์การเรียนของลูกที่กำลังจะเข้าเรียนสิ่งของต่างๆ สถานศึกษาก่อนวัยเรียนมักระบุไว้ในเอกสารแนบแนวการเข้าเรียนว่าต้องการให้แม่จัดเตรียมเพื่อให้เด็กนำติดตัวมาสถานศึกษาก่อนวัยเรียนทุกวัน คือ กระเป๋า ซึ่งระบุไว้ว่าควรเป็นกระเป๋าแบบเป้สะพายหลังสามารถบรรจุสิ่งของต่างๆ ที่ทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนต้องการให้เด็กนำมาโรงเรียนทุกวันได้ครบถ้วน สิ่งของที่วันนั้นคือ ผ้าเช็ดหน้า กระดาษทิชชู เสื้อผ้าใช้เปลี่ยนระหว่างวัน (ประกอบด้วยเสื้อ กางเกง กางเกงใน) ป้ายชื่อ สมุดรายงานระหว่างครู-ผู้ปกครอง แก้วน้ำซึ่งบรรจุไว้ในถุงผ้าอีกชั้น โดยในรายการนี้มี

เขียนหมายเหตุไว้ว่าขอความกรุณาให้ติดชื่อเด็กลงบนซองทุกชิ้น ดังนั้นนอกจากแม่มีหน้าที่ต้องเตรียมสิ่งของต่างๆ ดังรายการที่กล่าวมาแล้ว แม่ยังมีหน้าที่นำสิ่งต่างๆ เหล่านี้มาติดหรือพิมพ์ชื่อเด็กลงไป แม่ที่มีลูกเข้าสถานศึกษาก่อนวัยเรียนเป็นปีแรกกล่าวว่า “ดิฉันต้องอยู่จนเด็กตื่นติดต่อกันหลายวันเพื่อติดป้ายชื่อลงบนสิ่งของต่าง ๆ ของลูก”

แม่และครูจะติดต่อกันอย่างเป็นทางการผ่านสมุดรายงานระหว่างครูและผู้ปกครอง (otayorichoo) ครูของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนต้องเขียนรายงานเกี่ยวกับตัวเด็กลงในสมุดรายงานนี้ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง โดยบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เช่น พัฒนาการของเด็ก สุขภาพหรือขาดเรียน หากแม่หรือครูมีข้อสงสัยหรือมีเรื่องอะไรต้องการแจ้งให้อีกฝ่ายทราบเป็นพิเศษก็จะติดต่อสอบถามหรือแจ้งมาโดยใช้สมุดรายงานระหว่างครู-ผู้ปกครอง สมุดรายงานนี้จึงเปรียบเสมือนสื่อกลางการติดต่อระหว่างครูและผู้ปกครองของเด็ก ทำให้แม่รับทราบความเป็นไปของลูกระหว่างที่อยู่สถานศึกษาก่อนวัยเรียน และทำให้ครูทราบเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็กเมื่ออยู่กับครอบครัว แม่มีความเห็นว่าการติดต่อกับครูสม่ำเสมอเป็นเรื่องสำคัญมาก ดังนั้นสมุดเล่มนี้จึงมีความสำคัญไม่น้อย ดังที่แม่ท่านหนึ่งกล่าวว่า “การอ่านสมุดรายงานเล่มนี้ทุกวันเป็นการช่วยรักษาความสัมพันธ์อันดีกับครูไว้ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการศึกษาของลูกได้ หากวันใด ครูเขียนขอร้องเรื่องใดมา ดิฉันก็จะรีบปฏิบัติตามทันที”

นอกจากแม่แล้วครูก็มีหน้าที่ตรวจสอบสมุดรายงานเล่มนี้ทุกเช้า เพื่อดูว่าแม่เขียนปัญหาหรือขอร้องเรื่องใดมาหรือไม่พร้อมกับหาทางแก้ปัญหา นั้น เช่น มีแม่คนหนึ่งเขียนมาบอกครูว่า ลูกชอบเล่นประตูเดือนแล้วก็ไม่เชื่อ ครูจึงนำเรื่องนี้มาพูดในที่ประชุมตอนเช้า และสอนเด็กทั้งหมดว่าการเล่นประตุนั้นเป็นอันตราย ประตูอาจหนีบมือทำให้เจ็บหรือมือขาดได้ ไม่กี่วันต่อมา แม่เด็กคนเดิมเขียนมาขอบคุณครูและบอกว่าลูกไม่เล่นประตูแล้ว นอกจากการสื่อสารกับแม่เด็กผ่านสมุดรายงานนี้แล้ว ครูอาจใช้วิธีการฝากบอกผ่านตัวเด็กไปในเรื่องที่ไม่เร่งด่วนหรือสำคัญนัก เช่น “ทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนได้เก็บชุดพละของเด็กไว้อีกชุดหนึ่ง” “บอกคุณแม่ว่าให้ใส่สมุดรายงานในปีและนำมาสถานศึกษาก่อนวัยเรียนด้วย” “บอกคุณแม่ด้วยว่าข้าวที่ทำให้หนูนำมาทานที่โรงเรียนไม่พอ” เป็นต้น

เป้าหมายการศึกษาในทัศนะของครู

จากการสัมภาษณ์ครูและแม่ของเด็ก พบว่าบุคคลทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องกันว่าบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนเด็กของครอบครัวกับของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนมีความคล้ายคลึงกันแต่ไม่เหมือนกันทีเดียว แม้ว่าสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาจะมีส่วนรับผิดชอบต่อการสั่งสอนเรื่องวัฒนธรรมพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น เรื่องการใช้ห้องน้ำ การแต่งกาย การรับประทานอาหาร การทักทาย ฯลฯ แต่หากเป็นเรื่องพฤติกรรมเชิงสังคมเพื่อการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและอยู่ร่วมในสังคมอย่างสงบสุข ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าเด็ก

จะได้เรียนรู้อย่างเป็นระบบเมื่ออยู่ในสถาบันการศึกษา การเรียนในสถานศึกษาก่อนวัยเรียนเป็นการสอนให้เด็กรู้จักการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ราบรื่นกับผู้อื่นโดยเฉพาะกับเพื่อน มีทัศนคติหรืออุปนิสัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น การไม่เห็นแก่ตัว (wagamama) รู้จักช่วยเหลือตนเอง รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ระวังความปลอดภัยหรือลดข้อเรียกร้องของตนเอง อยู่ในกฎระเบียบของกลุ่ม ไม่ทำตัวเด่นแต่ผู้เดียว รู้จักการช่วยกันคิดแก้ไขปัญหา ซึ่งครูเชื่อว่าเด็กจะสามารถเรียนรู้เรื่องเหล่านี้ได้ผ่านการเล่นกับเพื่อนในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ดังนั้นครูจึงเน้นความสำคัญของเด็กกับการปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่นเมื่อถามครูประจำชั้นสถานศึกษาก่อนวัยเรียนในประเทศไทยว่า “ทำอะไรเด็กจึงสามารถใช้ชีวิตกลุ่ม (shuudan seikatsu) ได้อย่างราบรื่น” ครูตอบว่าอันดับแรกเลยคือ เด็กควรรู้จักปรึกษาหารือกับเพื่อนค่อยๆ สร้างสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนคนอื่นเนื่องจากมีเด็กหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันมามาก ทั้งเด็กที่ต้องกลับไปญี่ปุ่นและเด็กที่เพิ่งเดินทางมาจากญี่ปุ่นทำให้เด็กมีเพื่อนใหม่ตลอดเวลา เด็กจึงควรรู้จักปรับตัวเข้ากับเพื่อน รู้จักการสร้างเพื่อนใหม่ โดยเริ่มจากเพื่อนที่นั่งอยู่ใกล้ ๆ และสร้างเพื่อนผ่านการเล่น

การใช้ชีวิตกลุ่มยังหมายถึงความสามารถที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปตามลำดับเวลาที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างพร้อมเพียงกับผู้อื่นได้ ดังนั้น ครูจะไม่สนับสนุนให้เด็กทำกิจกรรมเพียงผู้เดียวแม้ว่าเด็กจะพยายามแสดงให้ครูเห็นว่าตนสามารถทำได้ เช่น เมื่อครูให้เด็กช่วยกันนับจำนวนสัตว์ที่อยู่ในหนังสือ เด็กคนหนึ่งนับเลขได้อย่างคล่องแคล่วและรีบตอบครู ครูปรามเด็กว่าให้นับช้าๆ นับไปพร้อมกับเพื่อนคนอื่น หากเด็กคนใดทำงานที่ครูมอบหมายเสร็จก่อน ครูจะให้ถือเพื่อนคนอื่นที่ยังไม่เสร็จ จึงดำเนินกิจกรรมขั้นต่อไป

บทสรุป

ผู้วิจัยได้สรุปงานวิจัยว่า หัวใจของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นในประเทศไทย คือ การที่สิ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม อันได้แก่ สภาพแวดล้อมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียน บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคม การดำเนินการทางการศึกษาและเทคนิควิธีการในการขัดเกลาทางสังคม ถูกกำหนดขึ้นและสนับสนุนกันและกันตามลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น ยกตัวอย่างเช่น สภาพแวดล้อมที่พึงประสงค์ หมายถึง การมีบรรยากาศของความสนุกสนานครึกครื้น คึกคัก และเต็มไปด้วยเสียงอึกทึกครึกโครมของเด็กๆ ส่วนบทบาทหน้าที่ที่พึงประสงค์ของผู้เป็นครู คือ เป็นเพียง “ผู้สนับสนุนและชี้แนะ มิใช่ “ผู้นำ” ในการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในห้องเรียน โดยที่ครูใช้เทคนิควิธีการในการขัดเกลาที่ตั้งอยู่บนความใจเย็น ใจดี ไม่ใช้กำลังหรืออำนาจ และเน้นการประนีประนอม ส่วนรูปแบบการดำเนินการทางการศึกษาที่พึงประสงค์ก็คือ มีลักษณะ

ของการยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง กระตุ้นให้เด็กปกครองดูแลกันเอง เน้นการสอนทักษะเชิงสังคม เช่น การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะการช่วยเหลือตนเองมากกว่ามุ่งการสอนเรื่องวิชาการเป็นต้น

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เกิดขึ้นที่นี่มีลักษณะโดดเด่นอยู่หลายประการ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น ตัวอย่างเช่น

เรื่องเป้าหมายการดำเนินการทางการศึกษาของสถานศึกษาก่อนวัยเรียน แม้ว่าทางสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นในประเทศไทยจะกล่าวว่า ได้นำเอาสิ่งที่เขียนไว้ในหนังสือคู่มือแนะแนวการศึกษา ระดับก่อนวัยเรียนของกระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่น มาเป็นแต่เพียงแนวทางในการดำเนินการทางการศึกษาเท่านั้น แต่หากพิจารณารูปแบบการดำเนินการทางการศึกษาที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นในประเทศไทยแล้ว จะพบว่าทุกกิจกรรมล้วนแต่ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับสิ่งที่เขียนไว้ในคู่มือดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการสอนให้เด็กรู้จักวัฒนธรรมพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น การรับประทานอาหาร การเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย การใช้ห้องน้ำ การรักษาความสะอาด หรือการฝึกเรื่องมารยาทที่จำเป็นในสังคม เช่น การกล่าวจำนวนทักทายต่าง ๆ ตามที่ในหนังสือคู่มือของกระทรวงศึกษาธิการเขียนไว้ว่า “เพื่อให้คุ้นเคยกับคำทักทายที่ใช้ในชีวิตประจำวันและสามารถกล่าวคำทักทายออกมาได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องเหมาะสม” หรือการส่งเสริมให้เด็กมีเวลาเล่นมากถึงร้อยละ 30 ของเวลาทั้งหมด ซึ่งตรงกับที่ในคู่มือเขียนไว้ว่า “ให้เด็กได้เล่นกลางแจ้งให้มากที่สุด” เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเป้าหมายการศึกษาของสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นในประเทศไทยสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาที่เขียนไว้ในคู่มือการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนของกระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่น นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์แม่ญี่ปุ่นที่มีลูกในระดับก่อนวัยเรียนในประเทศไทย ก็ทำให้ทราบว่าสิ่งที่แม่ทั้งหลายคาดหวังว่าลูกจะได้เรียนรู้จากการเข้าสถานศึกษาก่อนวัยเรียนนั้นสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของสถาบันศึกษาก่อนวัยเรียน

สรุปผลการวิจัยยังกล่าวอีกว่า สถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นแต่ละแห่งไม่ว่าจะอยู่ในประเทศไทยหรืออยู่ในประเทศญี่ปุ่นจะมีลักษณะเฉพาะของตนอยู่ แต่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว ข้อค้นพบที่ได้จากการทำวิจัยสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่น ในประเทศไทยหลายประเด็น สอดคล้องกับสิ่งที่ปรากฏในงานที่กล่าวถึงสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาก่อนวัยเรียน การดำเนินการทางการศึกษา บทบาท หน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ตลอดจนเทคนิควิธีการในการขัดเกลาทางสังคม

เมื่อศึกษาลงไปในรายละเอียดของเป้าหมายการศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาวแล้ว จะพบว่าไม่มีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคมฝ่ายใดเลยที่ระบุว่าการสั่งสอนเด็กให้อ่านออกเขียนได้เป็นเป้าหมายการศึกษาของเด็กในระดับก่อนวัยเรียน แต่เป้าหมายของการศึกษาที่ถูกกำหนดขึ้นเน้นในเรื่องการปลูกฝังนิสัยและทัศนคติที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในกลุ่ม เนื่องจากสถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นเป็นสถานที่เริ่มแรกที่เด็กญี่ปุ่นส่วนใหญ่ได้เข้าสู่สังคมอย่างเป็นทางการครั้งแรก ดังนั้น

อาจกล่าวได้ว่า สถานศึกษาก่อนวัยเรียนญี่ปุ่นเป็นสถานที่แรกในการสอนให้เด็กญี่ปุ่นรู้จักการเข้ากลุ่มและใช้ชีวิตอยู่ในกลุ่ม โดยมีครูและเพื่อนร่วมชั้นเรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสอนบทเรียนนี้ให้

เป้าหมายการขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสถานศึกษาก่อนวัยเรียน คือ การปลูกฝังทัศนคติเรื่องความอดทนพยายาม ครูจะให้กำลังใจเด็กด้วยคำว่า “พยายาม” กับเด็กทุกคนไม่ว่าเด็กคนนั้นจะเก่งหรือด้อยกว่าเพื่อน และเมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลงไม่ว่าเด็กจะประสบความสำเร็จหรือไม่หากเด็กตั้งใจทำอย่างเต็มที่เด็กก็จะได้รับคำชมว่า “พยายามดีมาก” เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่าคนญี่ปุ่นคิดว่า “ความพยายาม” ไม่ใช่ “ความเก่ง” ที่เป็นตัวทำให้นักบุคคลประสบความสำเร็จและหากได้พยายามทำแล้ว แม้จะไม่ประสบความสำเร็จบุคคลนั้นก็สมควรได้รับการยกย่อง นั่นเป็นเพราะคนญี่ปุ่นเห็นว่าการกระทำที่เต็มไปด้วยความพยายามนั้นสำคัญกว่าผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น

การสอนในเรื่องการให้อดทนและความพยายามของไทยเราก็มีเช่นกัน ดังปรากฏในคำกล่าวที่ว่า “ถนนไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ” หรือ “ความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น” ซึ่งสะท้อนว่าคนไทยก็เชื่อว่าการทำอะไรก็แล้วแต่ไม่จะราบรื่นเสมอไป แต่หากมีความพยายามก็จะประสบความสำเร็จได้อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าคนไทยจะมีระดับขีดสุดของความอดทนและความพยายามที่น้อยและเป็นเวลาที่สั้นกว่าของญี่ปุ่นมาก ทั้งนี้เนื่องจากคนไทยเชื่อในเรื่องบุญกรรมสูงมาก เมื่อทำไม่สำเร็จจึงไปลงที่บุญวาสนาของบุคคล เรื่องนี้เห็นได้ง่าย ๆ จากละครเด็กที่เกี่ยวกับการต่อสู้หรือพ่ายยอมตนมนุษย์ของคนญี่ปุ่น เมื่อจบตอนก็มักจะมีเสียงพากย์ว่า “สู้ต่อไปไอ้มดแดง” หรือในสถานการณ์จริง หากมีใครเกิดความรู้สึกท้อถอยขึ้นมาแล้วไปบ่นให้คนญี่ปุ่นฟังเขาจะปลอบโยนกลับมากับคำพูดว่า “gambatte” (พยายามเข้า) ซึ่งนอกจากเป็นการให้กำลังใจอีกฝ่ายแล้วยังเป็นการบอกให้อีกฝ่ายทราบว่า ถึงอย่างไรเสียเขาก็ต้องปฏิบัติภารกิจเรื่องนั้นต่อไป ในทางตรงกันข้าม ในสถานการณ์แห่งความท้อถอยเดียวกัน คนไทยมักปลอบโยนหรือให้กำลังใจอีกฝ่ายด้วยคำว่า “ไม่เป็นไร” หรือ “ช่างมันเถอะ” ซึ่งอาจหมายถึงการ “ไม่ต้องทำ” อีกต่อไปก็ได้ จึงเป็นการสะท้อน ค่านิยมเรื่องการ “ปล่อยวาง” และการ “ปลงตก” มากกว่าให้ฮึดสู้พยายามเช่นคนญี่ปุ่น

เมื่อเด็กอยู่บ้านจะได้รับการตามใจอย่างมาก จึงเป็นเรื่องน่าประหลาดใจว่า เช่นนั้นแล้วครูญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการขัดเกลาเด็กจากเด็กที่ได้รับการตามใจอย่างมากมาสู่เด็กที่มีวินัยในตนเองและสามารถควบคุมตนเองเมื่อเข้าสู่การใช้ชีวิตในสถานศึกษาก่อนวัยเรียนได้อย่างไร คำตอบส่วนหนึ่งอยู่ที่การพยายามสอนให้เด็กรู้จักกาลเทศะ (kejime) คือรู้ว่าเวลาใดต้องปฏิบัติตัว อย่างไร และอีกส่วนหนึ่งมาจากการกำหนดให้รูปแบบพฤติกรรม ลักษณะนิสัย และทัศนคติที่เป็นที่ยอมรับของสังคมอยู่ในกิจกรรมและกิจวัตรประจำวันของสถานศึกษาก่อนวัยเรียน จากนั้นก็ร่ำสอนเด็กให้เด็กทำกิจกรรมและกิจวัตรประจำวันนั้นด้วยความอดทนและทุ่มเทเวลาอันยาวนาน อีกทั้งมีการกำหนดให้ในแต่ละวันเด็กมีสิ่งที่จะต้องเรียนรู้เพิ่มเติมจากสิ่งที่เคยปฏิบัติมาน้อยมาก จึงเป็นการช่วยลดความเครียดของเด็กจากการไม่ทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับตนหรือคนต้องทำอะไรบ้างในแต่ละวัน โดยเฉพาะกับเด็กใหม่มีความเครียดก็คือ ทำให้เด็ก

พร้อมที่จะพัฒนากิจวัตรประจำวันที่ทำอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นไป อีกทั้งการทำกิจกรรมต่างๆ จนเป็นกิจวัตรทำให้เด็กสามารถดำเนินกิจกรรมในแต่ละช่วงได้เองโดยไม่ต้องมีผู้ใหญ่คอยควบคุม

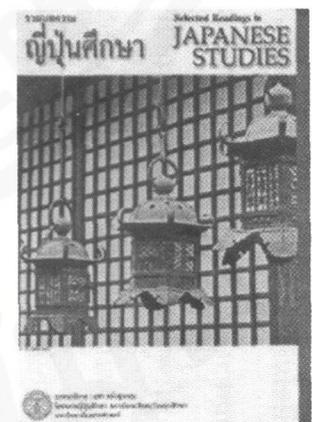
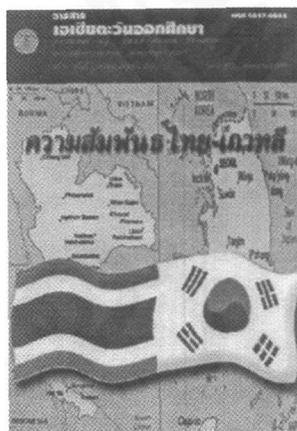
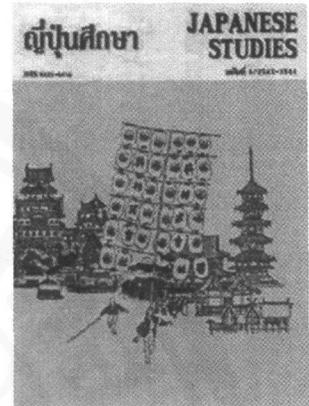
สิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ ชี้ให้เห็นว่าครูญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการควบคุมเด็ก โดยไม่ต้องใช้กำลัง อำนาจ หรือลงโทษด้วยการตี ซึ่งครูญี่ปุ่นมีความเห็นว่าการใช้กำลังอำนาจในการสอนเด็คนั้นเท่ากับเป็นการปลุกฝังค่านิยมที่ผิด ๆ ให้กับเด็กว่าการใช้กำลังหรืออำนาจเป็นเรื่องที่ถูกต้องเหมาะสม และเมื่อเด็กโตขึ้นเขาก็จะไขว่คว้าหาอำนาจและแสดงกำลังกับคนที่อ่อนแอกว่า นอกจากนี้ การใช้กำลังหรืออำนาจอาจทำให้เด็กยินยอมปฏิบัติตาม แต่นั่นก็นานเพียงช่วงเวลาหนึ่งที่ผู้ใช้กำลังหรืออำนาจยังอยู่ ณ ที่นั้น ทันทีที่ผู้ใช้อำนาจหรือกำลังออกจากที่ตรงนั้นไป พฤติกรรมเด็กก็อาจจะกลับเป็นเหมือนสำนวนที่ว่า “แมวไม่อยู่หนูร่าเริง” คือ พฤติกรรมที่ถูกกักเก็บไว้ก็จะระเบิดออกมา ทั้งนี้เนื่องจากเด็กไม่มีความเข้าใจว่าทำไมจึงทำเช่นนั้นเช่นนี้ไม่ได้ ซึ่งผู้วิจัยก็เห็นด้วยกับทัศนะของครูญี่ปุ่นดังกล่าว จึงอยากเสนอในที่นี้ว่า สำหรับผู้ใหญ่ทุกคนที่มีหน้าที่หรือเกี่ยวข้องกับการอบรมสั่งสอนเด็ก ควรตระหนักถึงอิทธิพลจากพฤติกรรมตนเองให้ดี และสั่งสอนเด็กโดยตั้งมั่นอยู่บนความเข้าใจในธรรมชาติของเด็กและการใช้เหตุผล ซึ่งจะเป็นการทำให้เด็กเข้าใจได้ดีกว่าการใช้กำลังหรืออำนาจ หากเด็กเข้าใจแล้วไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ใดหรือมีใครควบคุมหรือไม่เด็กก็ควรจะควรประพฤติตนได้เหมาะสม ซึ่งก่อให้เกิดผลดีในระยะยาว

สำนักหอสมุด

โครงการผลิตสิ่งพิมพ์ สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

☐ แนะนำวารสารและหนังสือทางวิชาการที่น่าสนใจ

- 1 วารสารญี่ปุ่นศึกษา ฉบับที่ 1-2 ปี 2544
- 2 หนังสือประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น(History of Japan
- 3 Japan in the 21st Century
- 4 หนังสือรวมบทความญี่ปุ่นศึกษา
- 5 หนังสือวัฒนธรรมญี่ปุ่น
- 6 หนังสือ จิว อูปรากรจีน
- 7 ช่องกง 1997 จีนหนึ่งประเทศสองระบบ
- 8 หนังสือพระปรีชาญาณด้านจีนศึกษา ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
- 9 เอกสารทางวิชาการ ความสัมพันธ์ไทย-จีนกับสันติภาพในเอเชียตะวันออกเฉียง
- 10 วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ฉบับเกาหลีศึกษา ปี 2543

☐ สมัครสมาชิก/สั่งซื้อ หรือสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ : อาจารย์ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา

สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ปทุมธานี 12121

Japanese Studies Center Building, Institute of East Asian Studies

Thammasat University Rangsit Campus, Pathum Thani 12121, Thailand

Tel. 564-5000-3 Fax. 564-4888 คุณสิทธิชัย,คุณหนูเล็ก

E-Mail : ieas@tu.ac.th, ieas@asia.tu.ac.th <http://www.asia.tu.ac.th>

เจ้าของ โครงการญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สนับสนุนโดย มูลนิธิญี่ปุ่น สำนักงานประจำกรุงเทพฯ
159 อาคารเสริมมิตร ชั้น 10 สุขุมวิท 21 ถ. อโศก กทม. 10110
โทร. 2608560-4

ที่ปรึกษา Mr.Yutaka Homma รองศาสตราจารย์ยุพา คลังสุวรรณ

บรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ยุพา คลังสุวรรณ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ คุณภาณี รูปสม

ศิลปกรรม คุณสิทธิชัย พันเศษ

ออกแบบปก คุณลีนวัตร ธีระพงษ์รามกุล

พิมพ์ต้นฉบับ คุณหนูเล็ก สันติเสวีวงศ์

สำนักงาน โครงการญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต อำเภอคลองหลวง
จังหวัดปทุมธานี 12121
โทร. 564-5000-3 โทรสาร 564-4777,564-4888
E-mail : ieas@asia.tu.ac.th , ieas@tu.ac.th [http:// www.asia.tu.ac.th](http://www.asia.tu.ac.th)

จำหน่ายโดย ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ชั้น 1 อาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์
ถนนจันทร์ กรุงเทพฯ 10200
โทร. 221-0633

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
โทร. 564-3105

ใบสมัครสมาชิก/สั่งซื้อ

ข้าพเจ้ามีความประสงค์ที่จะสมัครเป็นสมาชิก/สั่งซื้อ วารสาร/หนังสือปี
ฉบับที่.....ถึงฉบับที่.....ปี พ.ศ.....

อัตราค่าสมาชิกวารสารญี่ปุ่นศึกษา 200 บาท/ปี

(จำนวน 2 ฉบับ/ปี พร้อมค่าจัดส่งและหนังสืออภิธานนทานการอื่นๆจากสถาบัน)

โปรดส่งวารสารไปยัง

นาย/นาง/นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี อาชีพ.....

บ้านเลขที่.....ซอย.....ถนน.....

ตำบล/แขวง.....อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

หรือที่ทำงาน.....

โทร.....

ลงชื่อ.....

วันที่.....

หมายเหตุ

นักศึกษาที่สั่งซื้อหนังสือเพื่อประกอบการเรียนจะได้รับส่วนลดพิเศษ
ส่งจ่ายธนาณัติ ในนาม โครงการญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
ปณ. ธรรมศาสตร์รังสิต ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ. ปทุมธานี 12121

สมัครสมาชิก/สั่งซื้อหรือสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่

โครงการญี่ปุ่นศึกษา อาคารศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต อำเภอคลองหลวง
จังหวัดปทุมธานี 12121

ติดต่อ งานเอกสารและสิ่งพิมพ์

โทร. 564-5000-3 โทรสาร 564-4777,564-4888

E-mail : ieas@asia.tu.ac.th , ieas@tu.ac.th [http:// www.asia.tu.ac.th](http://www.asia.tu.ac.th)

NT บริษัท นอร์ทไทยทัวร์ (1997) จำกัด NORTH THAI TOURS(1997) CO.,LTD.

อำนวยความสะดวกเพื่อการเดินทางและการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร
ทั้งแบบหมู่คณะ และส่วนบุคคล มอบความไว้วางใจให้กับ
นอร์ทไทยทัวร์ ให้บริการทั้งในและต่างประเทศ

บริการนอร์ทไทยทัวร์ NORTH THAI TOURS SERVICE

- ✈ บริการจำหน่ายตั๋วเครื่องบิน จองห้องพัก ทั้งในและต่างประเทศในราคาพิเศษ
- ✈ บริการจัดกรุ๊ปทัวร์ กิจกรรมวอล์คแรลลี่ การประชุมและสัมมนา
- ✈ บริการยานพาหนะให้เช่าเพื่อการเดินทางทุกประเภท
- ✈ สำรองที่นั่งเรือสำราญ รถทัวร์และรถไฟ
- ✈ บริการจัดทัวร์สัมมนาหรือดูงานของหน่วยงานราชการ
- ✈ จัดแพ็คเกจทัวร์, บัตรเข้าชมสวนสนุกดรีมเวิลด์ ภูเก็ตแฟนตาซี ซาฟารีเวิลด์ ฯ

ก่อนเที่ยวปรึกษา กับ นอร์ทไทยทัวร์

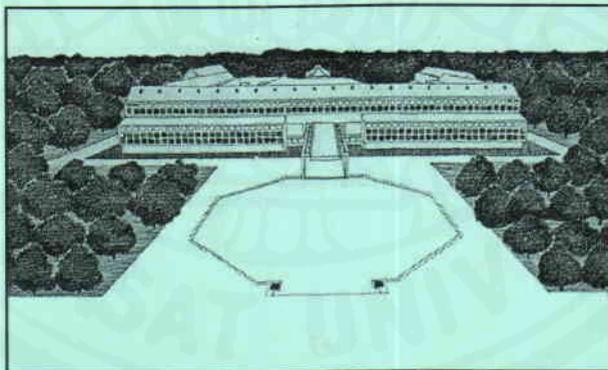
เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางของท่าน

สอบถามรายละเอียดการบริการเพิ่มเติมได้ที่ (More Information Please Contact) :

บริษัท นอร์ทไทยทัวร์ (1997) จำกัด NORTH THAI TOURS(1997) CO.,LTD

Tel.(02)416-6091-2 Fax. (02)416-6092 Hot Line 01-495-0331

E-mail : norththai@i-kool.com

*An Ideal Place for Seminars with Warm
Welcome In A Japanese Atmosphere*

For reservation or more information in
Conference room and accommodation please contact :

อาคารศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ปทุมธานี 12121
Japanese Studies Center Building, Institute of East Asian Studies
Thammasat University Rangsit Campus, Pathum Thani 12121, Thailand
Tel. (662) 564-5000-3 Fax. (662) 564-4777, 564-4888
E-Mail : ieas@tu.ac.th <http://www.asia.tu.ac.th>